

บทที่ 5

รูปแบบและบทบาทของการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม

การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน คือ การสื่อสารระหว่างคนในชุมชนกับบุคคลหรือกลุ่มคนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้การดำเนินกิจการตลาดน้ำคลองลัดมะยมตามแนวทางของการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนนั้นประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

ในกรณีศึกษาของตลาดน้ำคลองลัดมะยมนั้น จะเห็นได้ว่า การสร้างชุมชนท่องเที่ยวแห่งนี้ เป็นการพัฒนาที่เกิดมาจากความต้องการของชุมชน และชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม ทำให้มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับหนึ่ง เมื่อพัฒนาจนถึงจุดที่เห็นเป็นรูปธรรมแล้วว่า มีแนวโน้มที่จะเจริญเติบโตต่อไป หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ จึงเข้ามาให้การสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็น สำนักงานเขตตลิ่งชัน ที่มักให้ความสนับสนุนในเรื่องสาธารณูปโภค เช่น การสนับสนุนงบประมาณในการตลาดยางปรับปรุงลานจอดรถ การทำความสะอาดคลอง เป็นต้น กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่เลือกชุมชนคลองลัดมะยมให้เป็น “วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร” พร้อมทั้งให้การสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับเกษตรกรรมโดยเฉพาะ เช่น การสนับสนุนเรื่องดินและปุ๋ย รวมถึงวิทยากรมาอบรมให้ความรู้เรื่องการเกษตรแก่คนในพื้นที่ หรือกองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ที่ให้การสนับสนุนในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยตรง ตลอดจนองค์กรอิสระและสื่อมวลชนต่าง ๆ

แม้จะมีหน่วยงานภายนอกหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ แต่ก็พบว่า หน่วยงานเหล่านั้น ต่างก็ทำงานเป็นเอกเทศต่อกัน ไม่ได้มีการประสานงานร่วมกัน เนื่องจากมีภารกิจที่ต่างกันไป แต่ผลที่เกิดขึ้นก็ถือว่าตอบสนองเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกัน นอกจากนี้ ยังพบว่า แนวทางการทำงานขององค์กรภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของตลาดน้ำคลองลัดมะยมนั้น ต่างก็มีการปรับตัวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ทางเลือก คือมีการวางแผนโดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทำให้รูปแบบการสื่อสารขององค์กรภายนอกเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงปฏิกิริยาตอบกลับและมีส่วนร่วมที่จะแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจต่อโครงการต่าง ๆ ได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงการสื่อสารระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกหลัก ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดัน สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ดังต่อไปนี้

1. องค์กรภาครัฐ ได้แก่ กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร
2. องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (Non-Governmental Organization: NGO) ได้แก่ บางกอกฟอรัม (Bangkok Forum)
3. สื่อมวลชน

รูปแบบการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน

การสื่อสารของกองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 5.1

เครื่องหมายของกองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬาและ
การท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร

กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีพันธกิจในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมควบคู่ไปกับการคำนึงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี การรักษาสีเน่และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยหน้าที่รับผิดชอบหลัก ๆ ของหน่วยงาน ได้แก่

- 1) การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร
- 2) การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ปรับปรุง ดูแล บำรุงรักษา สถานที่และสิ่งแวดลอมเพื่อการท่องเที่ยว

3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

4) พัฒนาด้านบริการการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครให้ได้มาตรฐานสากล และอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

5) จัดทำสื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นศูนย์กลางให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีบทบาทค่อนข้างมาก ในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวของตลาดน้ำคลองลัดมะยม นับตั้งแต่การดำเนินการร่วมกับคณะวิจัยจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ศึกษาวิจัยและพัฒนาศักยภาพของชุมชน รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณในการปรับปรุงภูมิทัศน์ สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ตามที่จำเป็น และการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับตลาดน้ำผ่านสื่อต่าง ๆ

นายระพีพัฒน์ เกษโกศล นักพัฒนาการท่องเที่ยว 6 กลุ่มงานพัฒนาการท่องเที่ยว กองการท่องเที่ยว สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า กองการท่องเที่ยวฯ ได้เข้าไปสนับสนุนชุมชนอย่างเป็นทางการ เมื่อประมาณช่วงต้นปี พ.ศ. 2550 ภายใต้ “โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน” ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งหาแนวทางและจัดทำแผนดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร ด้านชุมชนท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (สุภาพรณ์ จินตามณีโรจน์, 2550) โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับชาติต่าง ๆ ได้แก่

- 1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549
- 2) แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2545-2549
- 3) ปฏิญญา นโยบาย ยุทธศาสตร์ของผู้ว่าราชการ กรุงเทพมหานคร (นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน)

- 4) แผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2548-2552)

โครงการดังกล่าว ครอบคลุมการพัฒนาพื้นที่ชุมชนหลัก ๆ ในกรุงเทพมหานครที่มีศักยภาพในการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนได้ทั้งหมด 7 ชุมชน และแต่ละชุมชนได้มีการจัดจ้างสถาบันการศึกษาเข้ามาเป็นที่ปรึกษาและร่วมวิจัย ดังนี้

1) ชุมชนเกษตรอินทรีย์และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตหนองจอก

รับผิดชอบโดย สำนักพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

2) ชุมชนบ้านบุและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตบางกอกน้อย

รับผิดชอบโดย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

3) ย่านบางกระบือและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตบางขุนเทียน

รับผิดชอบโดย สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

4) ย่านเยาวราชและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตสัมพันธวงศ์

รับผิดชอบโดย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

5) ย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี

รับผิดชอบโดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

6) ย่านบางมดและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตทุ่งครุ

รับผิดชอบโดย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

7) ย่านตลาดน้ำตลิ่งชันและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตตลิ่งชัน

รับผิดชอบโดย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนนี้ถือเป็นโครงการในระยะยาว เพราะเรื่องของการท่องเที่ยวยั่งยืนนั้น เป็นเรื่องที่ต้องมีการวางแผนและติดตามผลอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถเห็นผลได้ในระยะเวลาเพียงสั้น ๆ ทางหน่วยงานจึงได้แบ่งโครงการในแต่ละพื้นที่ออกเป็น 3 ระยะ โดยมีรายละเอียดของการทำงานในแต่ละระยะ พอสรุปได้ดังนี้ คือ

ระยะที่ 1 เป็นช่วงของการสำรวจศึกษาข้อมูล องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมในชุมชน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและส่งเสริมสินค้าท่องเที่ยวต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์และการส่งเสริมการตลาด รวมถึงการพัฒนาขีดความสามารถในการให้บริการการท่องเที่ยวในชุมชน จากนั้นจึงกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการตื่นตัวและสร้างพลังขับเคลื่อนจากคนภายในชุมชนด้วยตนเอง

ระยะที่ 2 เป็นช่วงของการนำผลการศึกษาที่ได้จากชุมชนในระยะที่ 1 ไปเป็นแนวทางดำเนินงานพัฒนาโดยจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน และสอดคล้องกับงบประมาณที่มีอยู่

ระยะที่ 3 เป็นช่วงที่เพิ่มเติมหรือปรับปรุงส่วนที่อาจจะบกพร่องอยู่ให้สมบูรณ์ โดยการพัฒนาต่อเนื่องในระยะที่ 2 และ 3 จะให้ความสำคัญกับการริเริ่มดำเนินงานจากคนในพื้นที่ รวมทั้งคำนึงถึงศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชน ตลอดจนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดำเนินการแต่ละขั้นตอน

ทั้งนี้ การดำเนินการในระยะที่ 1 ได้เสร็จสิ้นไปเมื่อต้นปี พ.ศ. 2551 ปัจจุบันโครงการกำลังดำเนินการอยู่ในระยะที่ 2 ในส่วนของแนวทางการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมาในระยะที่ 1 นั้น แนวทางในการดำเนินงานหลัก ๆ เป็นการสำรวจและศึกษาวิจัยในพื้นที่ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้มาวิเคราะห์และนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในแต่ละพื้นที่ต่อไป ในช่วงระยะแรกของโครงการจึงยังไม่ได้มีสื่อกิจกรรมมากนัก อย่างไรก็ตาม ในข้อตกลงระหว่างหน่วยงานกับคณะวิจัยแต่ละคณะก็ได้มีการตกลงไว้เป็นหลักการว่า จะต้องมีการจัดสื่อกิจกรรมศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเพื่อให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วม ส่วนในรายละเอียดก็ได้มีการหารือร่วมกันกับคณะวิจัยโดยตลอดโครงการ เพื่อพัฒนาต่อยอดว่า กิจกรรมควรมีลักษณะอย่างไร กลุ่มเป้าหมายคือใครและจัดที่ใด เมื่อไร เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าว ได้แก่

1) การจัดสัมมนาศึกษาดูงานแนวทางการจัดการท่องเที่ยวและจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

3) จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ต่ำกว่า 4 เส้นทาง

4) จัดกิจกรรมแนะนำโครงการ

5) จัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ จำนวนไม่ต่ำกว่า 5,000 ฉบับ

จะเห็นได้ว่าในแต่ละพื้นที่ จะมีผู้รับผิดชอบโครงการแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ รวมถึงความถนัดของทีมวิจัยด้วย ในส่วนของย่านตลาดน้ำตลิ่งชันและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตตลิ่งชันนี้ ทางกองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ได้สนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยร่วมกับคณะวิจัยจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และดำเนินโครงการระยะที่ 1 เสร็จสิ้นไปเมื่อ 20 มกราคม 2551

ส่วนสาเหตุที่กองการท่องเที่ยวฯ เลือกดำเนินโครงการวิจัยและพัฒนาย่านตลิ่งชันนี้ร่วมกับคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เนื่องจากได้พิจารณาในแง่ของประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เพราะย่านตลิ่งชันนั้นถือได้ว่าเป็นย่านกำเนิดชุมชนแห่งแรก ๆ ของกรุงเทพมหานคร เมื่อประมาณหลายร้อยกว่าปีมาแล้ว และมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ที่ผ่านมาก็พบว่ายัง

ไม่ค่อยมีการกล่าวถึงถึงขั้นในแง่มุมมองทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากนัก ดังนั้น หากมองในแง่นี้ ทางหน่วยงานก็เชื่อว่า คณะวิจัยจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรน่าจะเป็นทีมวิจัยที่เหมาะสมกับโครงการ และอาจจะสามารถดึงเอกลักษณ์ในด้านประวัติศาสตร์พื้นที่ ขึ้นมาเป็นจุดเด่นที่จะพัฒนาให้ย่านนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่งของ กรุงเทพมหานครต่อไปได้

จากข้างต้น จึงเป็นที่มาของการดำเนินงานภายใต้โครงการที่ย่อยลงมาจากโครงการ ชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน คือ โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนย่านตลาดน้ำตลิ่งชันและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตตลิ่งชัน หรือเรียกกันโดยย่อว่า โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ มีรองศาสตราจารย์ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ เป็นหัวหน้าโครงการฯ โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการในระยะ ที่ 1 คือ

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวย่านตลาดน้ำตลิ่งชันและพื้นที่เกี่ยวเนื่องที่ยังกระจุกกระจายให้เห็นชัดเจน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการการท่องเที่ยว ตลาดน้ำตลิ่งชันและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาย่านตลาดน้ำตลิ่งชันและพื้นที่เกี่ยวเนื่องให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน สามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลอย่างแท้จริงต่อไป
3. เพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. เพื่อจัดทำแนวทางการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการพัฒนาย่านตลาดน้ำตลิ่งชัน และพื้นที่เกี่ยวเนื่องสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ดังนั้น ขอบเขตการศึกษาวิจัยและพัฒนาของโครงการจึงครอบคลุมพื้นที่ตลาดน้ำ 3 แห่งในเขตตลิ่งชัน คือ ตลาดน้ำตลิ่งชัน ซึ่งตั้งมากกว่า 20 ปีแล้ว และขยายไปถึงพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ประกอบด้วย ตลาดน้ำคลองลัดมะยม และตลาดน้ำวัดสะพาน ซึ่งเป็นตลาดที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานมานี้

รูปแบบการสื่อสารของกองการท่องเที่ยวฯ

การสื่อสารระหว่างกองการท่องเที่ยวฯ กับชุมชนคลองลัดมะยม มีส่วนสำคัญในการ สนับสนุนการท่องเที่ยวยั่งยืนของชุมชน โดยเฉพาะการให้คำปรึกษาและแนวคิดเกี่ยวกับการ จัดการด้านการท่องเที่ยว การวางแผนร่วมกับชุมชนในการจัดสรรพื้นที่ ปรับภูมิทัศน์ ตลอดจนการ สนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ด้วย โดยรูปแบบการสื่อสารสามารถแบ่งตามประเภทของสื่อที่ ใช้ได้ดังต่อไปนี้

1. **สื่อสำหรับชุมชนโดยเฉพาะ** คือสื่อที่องค์กรใช้ ผลิตหรือจัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม ประกอบด้วย

1.1 สื่อบุคคล

การสื่อสารของกองการท่องเที่ยว ในเบื้องต้น คือการสื่อสารผ่านสื่อบุคคล ระหว่างเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานกับแกนนำชุมชน ซึ่งมักมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ แต่อาศัยความคุ้นเคยและใกล้ชิดสนิทสนมกัน โดยผ่านช่องทางการสื่อสารในลักษณะเป็นการพูดคุยปรึกษาหารือกัน รูปแบบการสื่อสารนี้จะเกิดขึ้นตลอด ทั้งก่อนและภายหลังจากที่กองการท่องเที่ยว จะเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยมให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน เนื่องจากก่อนที่กองการท่องเที่ยว จะได้นำโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนมาสนับสนุนชุมชนนั้น นายระพีพัฒน์ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ความจริงแล้ว ตนได้รู้จักกับนายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชนและรับรู้แนวความคิดการจะทำตลาดน้ำมาตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2542-2543 จากการที่ได้เข้าไปสำรวจเส้นทางจักรยานสำหรับนักท่องเที่ยวแล้วได้แวะพักที่ร้านอาหารของนายชวน ซึ่งเวลานั้นยังตั้งอยู่บริเวณปากทางถนนบางระมาด จึงมีโอกาสดำเนินการพูดคุยกันมาตลอด ภายหลังเมื่อตนได้เข้ามารับผิดชอบโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน จึงได้นำเรื่องการพัฒนาตลาดน้ำคลองลัดมะยมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงการด้วย

คุณชวนเป็นคนในพื้นที่ เขาทำเรื่องร้านไอดีมาหลายปีแล้ว รู้จักเขามาตั้งแต่ปี 2542-2543 ตั้งแต่เขาทำร้านไอดี ทำสวนเจียมตน เพราะขี่จักรยานย่านนั้นก็ไปแวะร้านอาหารแล้วก็คุยกันเรื่องโน้นเรื่องนี้ พอช่วงหลังคุณชวนเขาทำตลาด ปี 2547-2548 ตอนนั้นก็ไม่ได้ยุ่ง เพราะเห็นเขาไม่ได้บอกอะไร เขาทำเอง พอดีเราก็ไม่ได้จัดจักรยานไปส่งตรงนั้นเท่าไร ขาดช่วงไปช่วงหนึ่ง พอรู้ว่ามีตลาดก็เลยคิดว่าน่าจะต่อยอดหรือสนับสนุนการทำงานของภาคองค์กรประชาชน ทำอย่างไรให้เขาอยู่ได้อย่างยั่งยืน ก็เลยทำโครงการ (โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนฯ) ตรงนี้เข้าไป (ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล โดยวิธีการพูดคุยถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการดำเนินงานในโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนของกองการท่องเที่ยว ตามแนวทางการพัฒนาที่มุ่งที่ความต้องการของชุมชนเป็นหลัก สอดคล้องกับการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ทางเลือก (Alternative Paradigm) กล่าวคือ หน่วยงานจำเป็นต้องลงไปศึกษาวิจัยในพื้นที่ และพูดคุยกับคนในชุมชนโดยเฉพาะแกนนำชุมชนเพื่อให้ทราบก่อนว่าชุมชนยังขาดอะไร ต้องการอะไรเพิ่มเติม

ตลอดจนศักยภาพและความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาให้เป็นชุมชนยั่งยืน ก่อนที่จะคิดและวางแผนเป็นโครงการลงไปสนับสนุน โดยนอกจากพูดคุยแล้วก็ต้องมีการสังเกตการณ์และสำรวจสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ต้องอาศัยบุคคลไปดำเนินการ ดังที่เจ้าหน้าที่กองการท้องถิ่นฯ ให้สัมภาษณ์ว่า

ก่อนโครงการจะไปลง เราต้องรู้ว่าเขาขาดหรือต้องการอะไร ให้เข้าไปช่วยสนับสนุนอะไร บางอย่างมีข้อจำกัด แต่ก็ต้องทำเป็นระบบ...คนส่วนใหญ่คิดอย่างไร อะไรคือศักยภาพที่เขาอยู่จริง อะไรคือปัญหาที่เขาอยู่จริง อะไรคือความร่วมมือ...นอกจากความต้องการที่พูดจากตัวเขาเองแล้ว ก็ต้องไปดูสภาพแวดล้อม ดูความสามารถของเขาด้วยว่าเขาทำได้จริง (ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

ทั้งนี้ โครงการชุมชนท้องถิ่นยั่งยืนเอง ก็มีแนวคิดที่ต้องการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ (Integrated Community Development) คือ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปพร้อมกัน โดยนำเรื่องของการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความสุข จึงจำเป็นจะต้องค้นหาตัวตน ความต้องการและความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชน เพื่อสร้างความเป็นชุมชนที่มีความยั่งยืนก่อน แล้วจึงจะสนับสนุนชุมชนที่ยั่งยืนนั้นให้สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน นำไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนต่อไปได้ แสดงให้เห็นว่า ชุมชนยั่งยืน เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ ดังที่นายระพีพัฒน์กล่าวว่า “..มันเป็นเรื่องของการทำงานชุมชน ...เรื่องการทำงานท่องเที่ยวให้ยั่งยืน มันต้องทำให้ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นให้ยั่งยืน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เดี่ยวการท่องเที่ยวมันก็ดีเอง คือถ้าเขาไม่ดี เขาอยู่ไม่ได้ จะให้เขามาทำท่องเที่ยวนี้ ไม่มีทาง ต้องทำเป็นคู่ขนานกันไป...” (ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

เมื่อกองการท่องเที่ยวได้เริ่มดำเนินงานภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การพูดคุยระหว่างเจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยวฯ กับชุมชนก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นช่องทางที่ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถเก็บข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน แลกเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการทำงาน อันจะเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลจากการพูดคุยไปวางแผนดำเนินงานต่อไป โดยวิธีการที่เจ้าหน้าที่เข้ามาพูดคุยหารือกับแกนนำชุมชนนั้นก็แบบไม่เป็นทางการ ไม่ได้มีการกำหนดนัดหมายเป็นกิจลักษณะ เรียกได้ว่า หากไม่มีภารกิจอื่นใด เจ้าหน้าที่ก็จะเข้าไปพบปะพูดคุยกับแกนนำอย่างสม่ำเสมอแทบทุกสัปดาห์ อีกทั้งยังไม่ได้กำหนดตายตัวว่าต้องเป็นเฉพาะเวลาที่มีเรื่องต้องมาหารือกันเท่านั้น

นอกจากนี้ เมื่อมีโอกาสเข้าไปในชุมชนแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ก็จะสังเกตการณ์พัฒนาการต่าง ๆ ไปด้วยว่ามีส่วนใดยังต้องปรับปรุงเพิ่มเติม เพื่อให้คำแนะนำแก่ชุมชนต่อไปในเรื่องการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ หรือบางครั้งชุมชนก็มาขอคำแนะนำความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้นำชุมชนได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่อื่น ๆ มาแล้วมีความคิดที่จะปรับประยุกต์กับชุมชนของตน ดังที่นายระพีพัฒน์ ให้สัมภาษณ์ว่า “...ก็มีบ้างเขาจะขอคำปรึกษา...เวลาไปที่นั่น ๆ มา เป็นอย่างไร คิดว่าอย่างไรดี ขอความเห็นอยู่เสมอ...” (ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

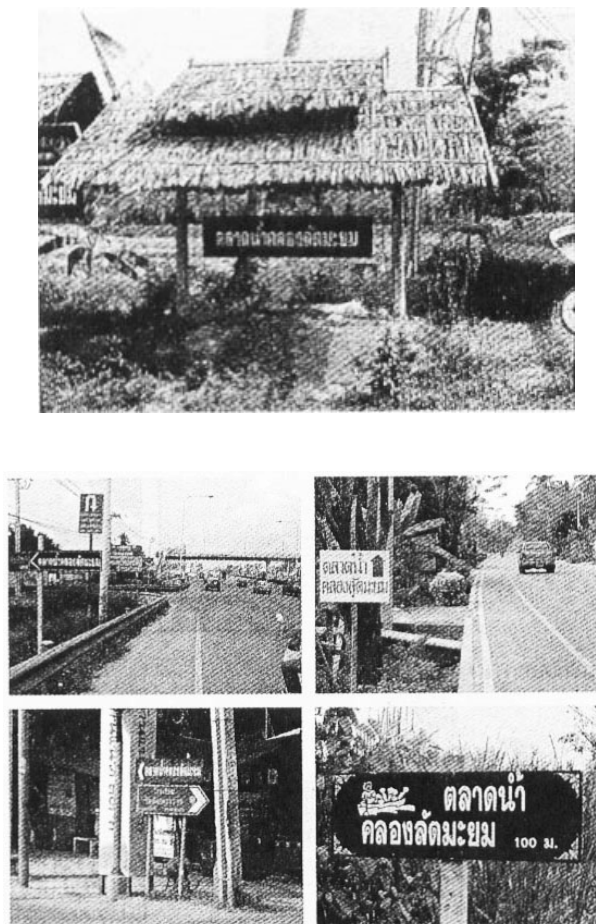
อย่างไรก็ตาม สำหรับการจัดการเรื่องทั่วไปในชุมชน ได้แก่ การปรับปรุงพื้นที่หรือการตอบรับผู้สนใจมาขอทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในตลาดน้ำ เช่น การจัดหนังสือเข้าห้องสมุด ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะรับผิดชอบดำเนินการกันเอง เว้นแต่ว่าต้องการการสนับสนุนอะไรจากหน่วยงานก็อาจจะมาปรึกษาขอความสนับสนุนต่อไป เช่น ขอสนับสนุนคู่มือท่องเที่ยวจาก กองการท่องเที่ยวฯ มาไว้ที่ห้องสมุด เป็นต้น

1.2 แผ่นพับ เป็นคู่มือท่องเที่ยวของท้องถิ่น ที่ผลิตขึ้นมาสืบเนื่องจากกิจกรรมการจัดเวทีชาวบ้าน อันเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ เพื่อพัฒนาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น การจัดเวทีชาวบ้านเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันภายหลังจากได้ไปศึกษาดูงานมา จากนั้นก็ระดมสมองช่วยกันคิดเส้นทางท่องเที่ยวมาประมาณ 4 เส้นทาง เพื่อเป็นข้อมูลมาทดลองทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำ

1.3 ป้าย ซึ่งกองการท่องเที่ยวฯ กรุงเทพมหานคร สนับสนุนจัดทำ ได้แก่

1.3.1 ป้ายชื่อตลาดน้ำและป้ายชี้ทาง มีลักษณะเป็นป้ายชี้ทางชั่วคราวนำไปติดตามเส้นทางที่จะนำเข้าสู่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม เพื่อให้บอกเส้นทางแก่ผู้มาเยือนบริเวณจากถนนบรมราชชนนีถึงตลาดน้ำคลองลัดมะยม และจากถนนราชพฤกษ์ตัดใหม่ถึงคลองลัดมะยม

ภาพที่ 5.2
ป้ายชื่อตลาดน้ำและป้ายชี้ทางที่ได้รับการสนับสนุนจาก
โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ

ที่มา: ชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืนตลิ่งชัน (น. 60), โดย สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2551, กรุงเทพฯ: โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชัน.

1.3.2 ป้ายแผนภาพ เป็นป้ายที่แสดงที่ตั้งของตลาดทั้งสามแห่งภายในโครงการฯ ติดตั้งไว้ที่ตลาดน้ำตลิ่งชันบริเวณจุดประชาสัมพันธ์ของตลาด

ภาพที่ 5.3

ป้ายแผนภาพแสดงที่ตั้งตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม
และตลาดน้ำวัดสะพาน

1.4 สื่อกิจกรรม

ในโครงการชุมชนท่องเที่ยววังน้อย ได้มีการใช้รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อ
กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพและการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ได้แก่

1.4.1 การจัดกิจกรรมสัมมนาศึกษาดูงาน

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเกิดโครงการชุมชนท่องเที่ยววังน้อย ตลิ่งชันฯ กอง
การท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร จึงได้เข้ามามีบทบาทในชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยมอย่างเต็มตัว
ซึ่งในเวลานั้น ถือได้ว่า หน่วยงานได้เข้ามาในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อช่วงหนึ่งของการพัฒนาตลาดน้ำ
คลองลัดมะยมเลยทีเดียว เพราะเป็นช่วงที่ต้องขยายพื้นที่ตลาด ชุมชนเองยังคงต้องการการ
สนับสนุนในเรื่องการพัฒนาความรู้และทักษะ ทั้งในการบริหารจัดการ การวางแผน การปรับภูมิทัศน์
และการบริการเพื่อรองรับการเติบโตของแหล่งท่องเที่ยว การที่กองการท่องเที่ยวฯ เข้ามาจึงเป็น
ส่วนสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานแบบอย่างจากชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ประสบ
ความสำเร็จ โดยภายใต้โครงการก็ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อนำผู้นำชุมชนและชาวชุมชนจำนวนหนึ่ง
ร่วมกับชาวชุมชนในตลาดน้ำตลิ่งชันและตลาดน้ำวัดสะพาน ซึ่งเป็นตลาดน้ำที่อยู่ในพื้นที่
รับผิดชอบ ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยววังน้อย ตลิ่งชันฯ ไปศึกษาดูงานที่ตลาดน้ำท่าคาและ
ตลาดน้ำอัมพวาด้วย

อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยว ซึ่งรู้จักคุ้นเคยกันกับผู้นำชุมชนอยู่แล้ว ก็ไม่ได้อาศัยช่องทางกิจกรรมภายใต้โครงการฯ นี้เพียงช่องทางเดียว หากมีการสัมมนาคุยงานกับกลุ่มอื่น ๆ หรือมีกิจกรรมอะไรน่าสนใจและคิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เจ้าหน้าที่ก็มักจะเชิญนายชวน ชูจันทร์ ร่วมเดินทางไปเรียนรู้ด้วยอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การไปร่วมงานเสวนาเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อย รวมถึงหากมีการจัดกิจกรรมพาชุมชนอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานครไปศึกษาดูงานที่ชุมชนท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในแง่ของการจัดการการท่องเที่ยวที่ดี เช่น ชุมชนบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง ตลาดสามชุกร้อยปี ชุมชนท่องเที่ยวแถบคลองมหาสวัสดิ์และชุมชนมอญบางกระดี่หรือหนองจอก เป็นต้น ซึ่งนายชวนเองก็ให้ความสนใจและร่วมเดินทางไปกับคณะอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส ตามความสะดวกและเหมาะสม อีกทั้งบางครั้งเขาก็ได้รับเชิญเป็นวิทยากรพูดบรรยายถึงสิ่งที่ได้ริเริ่มทำในชุมชนของตนด้วย

...พอเราเข้าไป ก็ช่วยเอาชุมชนเข้าไปในวงการของการทำการท่องเที่ยวชุมชน ได้ไปเจอเครือข่ายที่อ่างทอง บางเจ้าฉ่า..ไปสามชุก เจอชุมชนอื่น ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เขาก็เริ่มเรียนรู้ มีประสบการณ์มากขึ้น ดึงจุดดี ๆ มา ..แล้วโครงการนี้ (โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ) ก็พาแม่ค้าไปดูที่ทำคา ไปศึกษาบางอย่างที่นำมาปรับใช้ได้..ไปดูงานแล้วก็มาพูดคุยกัน..ทำเวทีชาวบ้านว่าควรจะทำอย่างไร จัดคนอย่างไร... (ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

1.4.2 การจัดเวทีชาวบ้าน จัดขึ้นภายหลังจากได้พาชาวชุมชนเดินทางไปศึกษาดูงานอันเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่กำหนดไว้ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ เพื่อให้คนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วม การจัดเวทีชาวบ้านนี้มีความมุ่งหมายที่จะเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนที่ได้ร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานได้กลับมาระดมสมองพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันว่า เมื่อไปดูงานมาแล้ว พบเห็นอะไรบ้าง และมีอะไรที่นำมาปรับประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเองได้บ้าง เพื่อให้ตกผลึกความคิดเกี่ยวกับภาพของตลาดน้ำที่ชาวชุมชนต้องการ สร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนและสำนึกในการเป็นเจ้าของตลาดน้ำคลองลัดมะยมร่วมกัน

จากนั้น ก็ได้จัดให้มีการระดมสมองให้คนในชุมชนร่วมกันคิดสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองขึ้นมาประมาณ 4 เส้นทาง เพื่อเป็นข้อมูลนำมาทดลองทำแผนปฏิบัติการสัมพันธ์ตลาดน้ำเป็นคู่มือท่องเที่ยวของท้องถิ่นต่อไป

1.4.3 การจัดกิจกรรมแนะนำโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ

โดยกองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ได้สนับสนุนการจัดกิจกรรมแนะนำโครงการเมื่อสิ้นสุดการดำเนินโครงการฯ ในระยะที่ 1 เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2551 ซึ่งกิจกรรมนี้ ถือได้ว่า เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สร้างกระแสการรับรู้เกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมได้เป็นอย่างมาก เพราะมีการเชิญสื่อมวลชนมาจากหลายแห่ง พร้อมกับการจัดแถลงข่าวและนำสื่อชมสถานที่ (Press Tour) ไปในคราวเดียวกันด้วย หลังจากนั้น สื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์หลายรายการ เช่น ตลาดสดสนามเป้า เมืองหลวงของเรา ฯลฯ จึงได้ติดต่อกับนายชวน ชูจันทร์ หรือผู้นำชุมชนเอง เพื่อเข้าไปขอถ่ายทำรายการและเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดน้ำแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ตลาดน้ำคลองลัดมะยมเริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้นในวงกว้าง มีนักท่องเที่ยวมาเยือนมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้ แต่ละรายการก็จะเลือกถ่ายทอดเรื่องราวของตลาดน้ำในแง่มุมต่าง ๆ กันไป แล้วแต่นโยบายและแนวคิดของรายการ แต่ส่วนใหญ่ก็จะสื่อถึงความเป็นธรรมชาติและวิถีชุมชนที่สัมผัสได้ที่ตลาดน้ำแห่งนี้

เราจัด Press tour ไป หลังจากนั้นเขาก็ตามกันมา พอข่าวนี้ออกไป คนที่รับรู้จากการ on air ก็มาต่อเรื่อย ๆ ทุกวันนี้ยังไม่หยุดเลย ก็เป็นไปโดยธรรมชาติ บอกต่อ ๆ รับรู้กันไปเรื่อย ๆ แต่หาแง่มุมต่าง ๆ กัน...บางคนทำเรื่องตลาด บางคนทำเรื่องวิถีชีวิต บางคนทำเรื่องคนดีคนเก่ง...
(ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

2. สื่อที่องค์กรมีอยู่

นอกเหนือจากการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพชุมชนท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ แล้ว กองการท่องเที่ยวฯ ยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนเรื่องการประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำคลองลัดมะยมให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นด้วย เพราะกองการท่องเที่ยวฯ ก็มีสื่อที่ผลิตโดยองค์กรเอง และมีเครือข่ายสื่อมวลชนอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือช่วยเสริมย้ำ สนับสนุนโครงการฯ ที่ดำเนินไปแล้วอีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้ มีการประชาสัมพันธ์ทั้งทางตรงผ่านสื่อขององค์กรเองและทางอ้อม เช่น การแนะนำให้เครือข่ายสื่อมวลชนต่าง ๆ เข้าไปถ่ายทำรายการที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม เป็นต้น โดยสื่อที่องค์กรมีอยู่ประกอบด้วย

2.1 สื่อสิ่งพิมพ์ พบว่ามีการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ของกองการท่องเที่ยวฯ ได้แก่ แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมถึงนิตยสาร

และหนังสือสารคดีของกองการท่องเที่ยวฯ เอง ตัวอย่างเช่น หนังสือคู่มือ 100 มุมมองใหม่ ใน กรุงเทพฯ นิติสารส่องกรุงและหนังสือสารคดี “งอกงามด้วยความพอเพียง” ซึ่งเมื่อเผยแพร่ออกไปสู่สาธารณชน บางครั้งสื่อมวลชนอื่นมาพบแล้วสนใจก็จะมาขอข้อมูลเพิ่มเติม และหน่วยงานก็ได้ถือโอกาสนั้น แนะนำให้สื่อมวลชนต่าง ๆ ไปถ่ายทำรายการที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยมต่อไป

2.2 กิจกรรมโครงการนำเที่ยว โดยปกติกองการท่องเที่ยวฯ กรุงเทพมหานคร จะมีการจัดโครงการนำเที่ยวอยู่เป็นประจำ เพื่อพานักท่องเที่ยวไปเยือนสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งในกรณีของตลาดน้ำคลองลัดมะยม องค์การก็ได้จัดโครงการนำเที่ยวเป็นระยะ ๆ เพื่อนำนักท่องเที่ยวมาเยือนที่ตลาดน้ำ ร่วมอุดหนุนจับจ่ายซื้อสินค้าและร่วมกิจกรรมที่ตลาดด้วย เช่น โครงการวันเดียวเที่ยวสามตลาด ซึ่งจัดขึ้นช่วงเดือนตุลาคม - ธันวาคม 2551 ในวันเสาร์ที่ 1 และ 3 ของเดือน

ปัจจุบัน การดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ตลิ่งชันฯ เข้าสู่ระยะที่ 2 ของโครงการแล้ว โดยกองการท่องเที่ยวฯ ได้วางแผนดำเนินการต่อยอดในเรื่องต่อไปนี้

- 1) การวิเคราะห์และจัดทำเอกสารชุดความรู้เพื่อความเข้าใจถิ่นฐานตลาดน้ำย่านตลิ่งชัน
- 2) การวิเคราะห์และจัดทำคู่มือชุดความรู้เพื่อความเข้าใจถิ่นฐานตลาดน้ำย่านตลิ่งชันในรูปแบบแผ่นพับ
- 3) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพบุคลากรและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เช่น การศึกษาดูงาน
- 4) กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจและพัฒนาทักษะการเรียนรู้เฉพาะทางในเรื่องที่ชาวชุมชนสนใจ เช่น การให้บริการนักท่องเที่ยว ทักษะทางภาษาต่างประเทศหรือทักษะทางวิชาชีพ
- 5) กิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลาดน้ำย่านตลิ่งชัน เช่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวและกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวที่เน้นสื่อสารแง่มุมประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเกี่ยวกับตลาดน้ำไปสู่นักท่องเที่ยว
- 6) กิจกรรมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม งานประเพณีวิถีถิ่น เช่น การชูประเพณีเด่นของท้องถิ่นเป็นเทศกาลประจำปี
- 7) การจัดทำแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชาวสวน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม
- 8) กิจกรรมส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาและสื่อมวลชนซึ่งจะมีส่วนในการขยายผลสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตลาดน้ำในแง่มุมต่าง ๆ ต่อไปได้ในวงกว้าง

9) การออกแบบ จัดทำชุดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้การท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ตลาดน้ำย่านตลิ่งชัน เช่น นิทรรศการความเป็นมาของตลาดน้ำแต่ละแห่งเพื่อบอกเล่าประวัติศาสตร์และคุณค่าของการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตชาวสวนย่านตลิ่งชัน

ผลผลิต ชิ้นงาน นิทรรศการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในโครงการระยะที่ 2 นี้ มุ่งเน้นให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด โดยเฉพาะในส่วนของเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนที่จะสื่อสารออกไปสู่สาธารณะผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ซึ่งโครงการฯ นี้มุ่งหวังให้เกิดการระดมความคิดของคนในชุมชนเอง ผ่านกระบวนการพูดคุยถกเถียงว่าต้องการให้คนนอกรู้จักตนเองว่าอย่างไร จะถ่ายทอดเรื่องอะไร ในแง่มุมใดบ้าง โดยหน่วยงานจะเป็นเสมือนคนกลางที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนในส่วนที่พอช่วยเหลือได้ เช่น งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พบว่าการดำเนินงานในระยะที่ 2 นี้มีอุปสรรคอยู่พอสมควรในเรื่องการเบิกจ่ายงบประมาณ ทำให้การดำเนินโครงการล่าช้ากว่ากำหนดเดิม ด้วยการดำเนินการภายใต้ข้อจำกัดนี้เอง ทำให้ต้องเริ่มจากพื้นที่ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนก่อน คือพื้นที่ย่านตลิ่งชันและชุมชนบ้านบุ เขตบางกอกน้อย แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่าอุปสรรคดังกล่าวกลับเป็นโอกาสที่ดีด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนแก้ปัญหาและดำเนินการต่าง ๆ ด้วยตนเองมากขึ้น โดยลดการพึ่งพิงงบประมาณของหน่วยงานรัฐ เช่น การนำรายได้จากการทำตลาดน้ำส่วนหนึ่งมาซ่อมแซมศาลแม่โพสพและจัดสรรพื้นที่ลานศิลปะ เพื่อให้เป็นพื้นที่สาธารณะและสร้างกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว เรียกได้ว่า เป็นการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสได้เป็นอย่างดี

การสื่อสารของบางกอกฟอรัม (Bangkok Forum)

ภาพที่ 5.4

เครื่องหมายของบางกอกฟอรัม

บางกอกฟอรัม (Bangkok Forum) เป็นองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (Non-Governmental Organization: NGO) ที่เกิดจากการรวมตัวของพลเมืองผู้ตื่นรู้ ผู้ตั้งคำถามกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่หรือประเด็นที่จะนำไปสู่การพัฒนาหรือที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และผู้ที่มีจิตอาสาที่ต้องการพัฒนาชุมชนหรือสังคมให้ไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุข (บางกอกฟอรัม, 24 สิงหาคม 2552)

สมาชิกผู้ก่อตั้งบางกอกฟอรัมได้กล่าวไว้เมื่อปี 2538 ว่า บางกอกฟอรัมเป็นเสมือน “ผู้เอื้อเชิงกระบวนการ” ให้เกิดการสนทนาที่มาจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีจิตอาสาพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น หรือสังคม หรือเป็นการสนทนาแบบมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์ ไม่ว่าจะจะเป็นกระบวนการสนทนาแบบใดก็ตาม ด้วยความเชื่อที่ว่าเมื่อมนุษย์พูดคุยกับมนุษย์ด้วยแววตาและจิตใจที่จริงใจที่พร้อมที่จะเปิดใจพูดและรับฟังอย่างมีสติ เมื่อนั้น ปัญหาต่าง ๆ ที่ทุกคนกำลังเผชิญอยู่หรือรู้สึกว่าเป็นปัญหาก็จะคลายตัวลง โดยเฉพาะการรวมตัวกันของกลุ่มคนตัวเล็ก ๆ ในการร่วมขับเคลื่อนเพื่อผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (Public Policy Formulation) ที่มาจากความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม และนโยบายสาธารณะดังกล่าวจะนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาย่างสันติวิธีต่อไป

ดังนั้น บางกอกฟอรัมจึงไม่ใช่เพียงกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนโดยทั่วไปที่อาสาลงมือปฏิบัติการแทนภาคประชาชน แต่เป็นองค์กรที่เป็นเสมือนเวทีกลาง (Forum) หรือหน่วยงานที่เอื้อให้กลุ่มพลเมืองเล็ก ๆ ที่ตระหนักรู้คุณค่าของชุมชน ท้องถิ่นและสังคม ได้มีโอกาสมาร่วมกันสร้างพื้นที่ทางสังคมที่เอื้อต่อการคิดและปฏิบัติการร่วมกันภายในชุมชน ท้องถิ่นหรือเครือข่ายนั้น ๆ โดยผ่านกระบวนการพูดคุยที่เรียกว่า “สุนทรีสนทนา” (Dialogue) เพื่อกระตุ้นให้เกิดการดำเนินการร่วมกันเพื่อนำมาซึ่งชุมชน ท้องถิ่นหรือสังคมที่ดีขึ้น

แนวคิดในการก่อตั้งบางกอกฟอรัม เริ่มต้นจากกระบวนการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนอาสาเล็ก ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาและสนใจในเรื่องของการพัฒนาบ้านเมือง ในช่วงก่อนที่จะเกิดวิกฤตการณ์ในสังคมไทยเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งประชาชนทั่วไปในเวลานั้นต่างต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคม ไม่เพียงแต่เรื่องของการเมืองเท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน สังคม ประชาชน ตัวอย่างเช่น กรณีทางด่วนที่จะสร้างพาดผ่านชุมชนบ้านครัวที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 200 ปี โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานคร โครงการสร้างทางด่วนเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นต้น

คุณชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์และดร.ปีเตอร์ เทริลปี ซึ่งก่อนหน้านี้ได้เคยเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาสังคมประเทศเยอรมนี โดยเข้าร่วมกับกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “Buerger Initiative” ที่เกิดจากการรวมตัวครั้งใหญ่ของกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศเยอรมนีเกือบ 300 กลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดพื้นที่สาธารณะให้แก่ภาคประชาสังคมของประเทศเยอรมนีได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม จึงมีแนวคิดที่ต้องการพัฒนาให้ภาคประชาชนในกรุงเทพฯ มีบทบาทต่อการกำหนดทิศทางร่วมของการพัฒนากรุงเทพฯ ด้วยเช่นกัน

แนวคิดดังกล่าวประกอบกับความเป็นไปในสังคมในช่วงเวลานั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันความคิดริเริ่มที่จะก่อตั้ง “บางกอกฟอรัม” ให้เป็นผลสำเร็จได้ในที่สุดเมื่อเดือนเมษายน 2537 โดย คุณชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งและประธานงานหลักของบางกอกฟอรัม พร้อมกันนี้ ก็มีกลุ่มสมาชิกที่เปรียบเสมือนกับผู้ร่วมกำหนดทิศทางบางกอกฟอรัมอีก 16 ท่าน ประกอบด้วยผู้มีความรู้ในหลากหลายสาขาอาชีพ ซึ่งล้วนเป็นผู้สนใจในความเป็นไปของบ้านเมือง แต่ไม่ได้ต้องการเข้าไปเป็นตัวแทนประชาชนในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพรรคการเมือง พรรคใดพรรคหนึ่งตามกระบวนการทางการเมืองของประเทศ หากแต่ต้องการมีส่วนร่วมสนับสนุนให้ภาคประชาชนเข้มแข็งและมีส่วนร่วมต่อการดำเนินการดำเนินนโยบายของรัฐมากกว่า

การดำเนินกิจกรรมของบางกอกฟอรัม จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลักดันให้คนกรุงเทพฯ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาวิถีชีวิตและเมืองที่น่าอยู่ โดยผ่านกระบวนการระดมความคิดเห็นและปฏิบัติการร่วมกัน พร้อมทั้งใช้เครื่องมือที่หลากหลายเพื่อสร้างกระแสของการมีส่วนร่วม ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านการสื่อสารสาธารณะ จึงอาจกล่าวได้ว่า บางกอกฟอรัมเป็นองค์กรหนึ่งที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ที่เอื้อให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคมกรุงเทพฯ อันประกอบด้วยสังคม วัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความหลากหลาย อีกทั้งกรุงเทพฯ ยังมีพื้นที่กว้างใหญ่มากเกินกำลังของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะรับผิดชอบได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตอบสนองความต้องการของคนกรุงเทพฯ ได้จริงและนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของคนกรุงเทพฯ ต่อไป

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เป้าหมายขององค์กรหลัก ๆ ได้แก่

- 1) เป็นหน่วยงานที่เอื้อในการจัดกระบวนการเพื่อให้กลุ่มคนที่มีจิตสาธารณะได้มาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสามารถนำไปสู่การร่วมขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่มาจากภาคประชาชน (Public Policy Formulation)
- 2) เป็นหน่วยงานเชื่อมประสานทรัพยากรทุนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อร่วมสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีแก่ชาวกรุงเทพฯ

3) เป็นหน่วยสนับสนุนให้เกิดการจัดการความรู้เชิงกระบวนการขับเคลื่อนภาคประชาสังคมเพื่อร่วมสร้างวิถีชีวิตเมืองน่าอยู่ให้เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ อย่างยั่งยืน

4) สนับสนุนให้เกิดพื้นที่สาธารณะให้แก่คนที่มีจิตอาสาทุกกลุ่ม ทุกวัย ที่พร้อมจะขับเคลื่อนสังคมกรุงเทพฯให้น่าอยู่

นายคะทาคู แวงชัยภูมิ เจ้าหน้าที่บางกอกฟอรัมได้ให้สัมภาษณ์ว่า บางกอกฟอรัมเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนคลองลาดมะยมเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. 2550 โดยในเวลานั้น บางกอกฟอรัมกำลังดำเนิน “โครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาวะกรุงเทพมหานคร” หรือเรียกกันโดยย่อว่า โครงการกองทุนสุขภาวะฯ มาได้ระยะหนึ่ง โครงการดังกล่าวเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยมุ่งสนับสนุนการพัฒนาชุมชนในกรุงเทพมหานคร กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มคนเล็ก ๆ ในชุมชนที่พอมีสักยภาพมาร่วมกันทำกิจกรรมคล้ายงานอาสาสมัครเพื่อสังคม และชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ โครงการได้เริ่มดำเนินการในพื้นที่นำร่อง 4 เขต ได้แก่ เขตทวีวัฒนา เขตหนองจอก เขตจอมทองและเขตพระนคร เพราะพื้นที่เหล่านี้ยังมีความเป็นชุมชนอยู่ เนื่องจากอยู่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวเมืองกรุงเทพฯ

ทวีวัฒนาเป็นพื้นที่เหมือนกับพื้นที่ชายขอบ เหมือนกับชนบทกรุงเทพฯ ซึ่งหากเราทำงานแรก ๆ ก็น่าจะเริ่มทำงานกับพื้นที่ที่มันเป็นพื้นที่ชนบทกรุงเทพฯ ก่อน เพราะความเป็นชุมชนมันยังมีอยู่ ..ถ้าเราไปทำข้างในกรุงเทพฯ เลย ซึ่งมันเป็นเมือง มันก็ยังไม่ชัดเจน เราจึงต้องทดลองกับพื้นที่รอบนอกก่อน...(คะทาคู แวงชัยภูมิ, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

ดร. โสฬส ศิริไสย์ (2550, น. 20) อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล (เปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2552) ผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการของบางกอกฟอรัม โดยเฉพาะในการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ได้เสนอานิยามของคำว่า “กองทุนสุขภาวะ” ว่าเป็น “การบริหารจัดการทรัพยากรทุนของชุมชนเพื่อสร้างสุขภาวะซึ่งต้องมาจากรฐานความร่วมมือของคนในท้องถิ่น พื้นที่ กลุ่มหรือเครือข่ายนั้น ๆ การจะมีทุนมากน้อยไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่ตัวชี้วัดความก้าวหน้าคือความร่วมมือของคนที่เข้ามาทำประโยชน์ให้กับท้องถิ่นร่วมกัน ซึ่งการที่คนในท้องถิ่นมารวมตัวกันนั้น ถือได้ว่าเป็นกลไกทุนทางสังคมในพื้นที่ที่สำคัญ”

นอกจากนี้ การดำเนินโครงการเพื่อสร้างกองทุนสุขภาวะในแต่ละพื้นที่ยังมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปด้วย เพราะนิยามความหมายของคำว่า สุขภาวะ ในแต่ละพื้นที่นั้นย่อมแตกต่างกัน

ไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ดังที่ ดร. โสฬส ศิริไสย์ เสนอว่า การให้ความหมาย “สุขภาวะ” นั้นเป็นมิติที่ลึกซึ้ง ต้องใช้กระบวนการที่เน้นให้เกิดการพูดคุยแบบปรับทุกข์ แบ่งปันสุข ให้อใจมาเชื่อมโยง จึงเป็นที่มาของกระบวนการสนทนาหรือ Dialogue ในการค้นหาความหมายของคำว่า “สุขภาวะ” ที่สามารถนำไปสร้างเงื่อนไขให้เกิด “กองทุนสุขภาวะ” ในพื้นที่หรือชุมชนนั้น ๆ ได้ และกระบวนการพูดคุยเป็นวงสนทนาตัวเอง ถือเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญที่บางกอกพอรู้มักใช้เสมอเมื่อลงพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้ทราบความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จากนั้นจึงค่อยมีการวางแผนร่วมกับคนในชุมชนเพื่อดำเนินโครงการที่เหมาะสมสนับสนุนชุมชนนั้น ๆ ต่อไป

ตัวอย่างเช่น ชมรมรักถิ่นเขตทวีวัฒนา เกิดจากการพูดคุยปรับทุกข์ของคนในชุมชนซึ่งมองว่า สุขภาวะ ในชุมชนของตนหมายถึง “การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน” เพราะปัญหาที่พบว่าเป็นเหตุให้คนขาดสุขภาวะ ได้แก่ การที่คนในชุมชนไม่สนใจกันว่าใครจะอยู่อย่างไร มีชีวิตอย่างไร ต่างมุ่งหน้าทำมาหากินในส่วนของตนและไม่ค่อยรับฟังกัน เมื่อให้นิยามสุขภาวะได้แล้วจึงเกิดความคิดร่วมกันว่า น่าจะมีพื้นที่เล็ก ๆ ที่เรียกว่า กองทุนสุขภาวะ มาเป็นจุดเริ่มต้นของการดูแลเอาใจใส่กันมากขึ้น จากนั้นจึงมีการรวมตัวคนทำงาน ตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และเริ่มดำเนินธุรกิจชุมชน นำรายได้และดอกผลมาพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในพื้นที่ นอกจากนี้ก็ยังมีภารกิจเยาวชนในท้องถิ่นเข้ามาเป็นเครือข่ายด้วย

ในขณะเดียวกัน ชมรมคนรักหนองจอก ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของผู้คนในเขตหนองจอกที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และเป็นพื้นที่เป้าหมายอีกแห่งหนึ่งของโครงการ ก็ได้ให้นิยามคำว่า สุขภาวะ ของพื้นที่ตนว่า คือการมีสภาพแวดล้อมที่ดี อาหารที่บริโภคปลอดภัย และการทำให้เกิดสุขภาวะจึงได้แก่การกลับมาดูแลสภาพแวดล้อมและอาหารที่คนในชุมชนบริโภค จากเดิมที่ต่างคนต่างละเลยสิ่งเหล่านี้ ไม่ได้ให้ความสนใจว่าชุมชนหรือสังคมจะเป็นอย่างไร มุ่งแต่ทำมาหากินเพื่อซื้อวัตถุดิบที่ตนต้องการ ภายหลังจากพบนิยามคำว่าสุขภาวะในพื้นที่ตนแล้ว จึงมีการรวมตัวกันตั้งชมรมคนรักหนองจอกเพื่อร่วมกันริเริ่มดำเนินการในเรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยร่วมมือกับชมรมเกษตรธรรมชาติ เครือข่ายชุมชนและเครือข่ายนักธุรกิจในพื้นที่เพื่อสนับสนุนให้เกิดการดูแลพื้นที่เกษตรบริเวณนี้ให้เป็นพื้นที่ที่มีสิ่งแวดล้อมสะอาดบริสุทธิ์เป็นปอดของกรุงเทพฯ และเป็นแหล่งอาหารปลอดภัย

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า กองทุนสุขภาวะ จะเน้นที่การรวมตัวของกลุ่ม บุคคล เครือข่ายเพื่อสร้างเสริม “ความสุขที่ยั่งยืน” ให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น โดยรูปแบบ “ความสุข” ที่เกิดขึ้น มีมากมายหลากหลาย แล้วแต่การร่วมกันค้นหาประเด็นที่น่าไปสู่การมี

“สุขภาวะ” ที่ดีขึ้นของแต่ละครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการพูดคุย ซึ่งแนวคิดนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกพื้นที่ เพราะเป็นแนวคิดในการดำเนินงานที่มุ่งที่ความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก

จากข้างต้น สอดคล้องกับที่นายคะทาวุธได้กล่าวว่า เป้าหมายหลักของการดำเนินงานภายใต้โครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาวะกรุงเทพมหานครนั้น คือการก่อให้เกิดกองทุนทางสังคม นำทรัพยากรความรู้และศักยภาพของคนในท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชุมชน ในขณะที่เมื่อพูดถึงกองทุนสุขภาวะ คนทั่วไปก็อาจจะมองที่คำว่ากองทุน และอาจจะนึกไปถึงแค่เพียงว่าต้องเกิดกองทุนเงินขึ้นเท่านั้น แต่ความจริงแล้วกองทุนเงินอาจเป็นเพียงเป้าหมายรอง ๆ ลงไปของโครงการนี้

โดยเป้าหมายของโครงการนี้ กองทุนเงินอาจจะเป๋ารองๆ หรือว่า อาจจะเป๋าสุดท้ายไปเลย แต่หลัก ๆ น่าจะเป็นเรื่องคน เรื่องการเอาคนมารวมกัน เอาทรัพยากรความรู้ เอาทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่เงินมารวมกันก่อน มาคุยกันก่อน ทำให้กองทุนแบบทุนทางสังคมเกิดขึ้นก่อน (คะทาวุธ แวงชัยภูมิ, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

การทำงานภายใต้โครงการฯ ที่เขตทวีวัฒนาเป็นระยะเวลาราว 2 ปี ทำให้องค์กรเริ่มเห็นภาพชัดเจนขึ้น เกิดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมโดยผ่านกระบวนการทำงานของคนในชุมชนเองที่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เกษียณอายุแล้วมาช่วยกันทำงานและรวมตัวกันก่อตั้งชมรมรักถิ่นเขตทวีวัฒนา และเมื่อดำเนินโครงการมาได้ระยะหนึ่ง องค์กรก็ได้เห็นแบบจำลองในการพัฒนาชุมชนในด้านทุนทางสังคมในเขตทวีวัฒนาที่อาจจะนำไปเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ ได้ต่อไป

จากข้างต้น บางกอกฟอรัมจึงเกิดแนวคิดที่จะขยายพื้นที่ดำเนินงานในช่วงท้ายของโครงการ เพื่อที่จะลองนำแบบจำลองการพัฒนาดังกล่าวไปทดลองใช้กับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันและเป็นพื้นที่ที่ให้ความสนใจกับงานในเชิงพัฒนาชุมชนหรือประชาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการทำงานของบางกอกฟอรัมด้วย องค์กรจึงเริ่มมองหาพื้นที่ใหม่ ๆ และพูดคุยกับแกนนำในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ได้ลงไปดำเนินโครงการแล้ว เพื่อขอคำแนะนำว่ามีพื้นที่ใดที่น่าสนใจบ้าง และเป็นจุดเริ่มต้นที่บางกอกฟอรัมได้เข้ามาสนับสนุนการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนคลองลัดมะยม

“อย่างที่ทวิวัฒนา ก็คุยกับ สก. ของทวิวัฒนา เขาแนะนำว่า มีคนหนึ่งอยู่ที่ตลิ่งชัน ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียง..คือลุงชวน แก่ทำเรื่องการพัฒนาตลาดน้ำ ทำเรื่องอนุรักษ์คลองอยู่ เราฟังจาก สก. เราก็เลยมาตามหาลุงชวน” (คะทาวุธ แวงชัยภูมิ, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

เมื่อทางบางกอกฟอรั่มได้มาพบและพูดคุยกับนายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชนคลองลัดมะยม ก็พบว่า ต่างฝ่ายต่างมีแนวคิด เป้าหมายและแนวทางการทำงานที่ค่อนข้างเป็นไปในทางเดียวกัน องค์กรจึงได้เริ่มทำงานร่วมกับชุมชนนับแต่นั้นมา

อย่างไรก็ตาม ภายใต้โครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาวะกรุงเทพมหานคร พื้นที่ชุมชนคลองลัดมะยมนี้ ไม่ใช่พื้นที่เป้าหมายหลัก แต่เป็นเพียงพื้นที่ทดลองขยายผลเท่านั้น แต่เมื่อสิ้นสุดโครงการดังกล่าวแล้ว องค์กรก็เริ่มค้นพบแนวทางในการทำงานที่จะตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง จึงได้คิดวางแผนและดำเนินโครงการร่วมกับชุมชน โดยเป็นโครงการแรกที่มุ่งสนับสนุนที่ชุมชนคลองลัดมะยมเป็นพื้นที่เป้าหมายโดยตรง ได้แก่ โครงการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนชาวสวน : แหล่งเรียนรู้เชิงบูรณาการระบบเกษตรกรรมสวนบ้านเพื่อส่งเสริมสังคมพอเพียง แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร หรือเรียกกันโดยย่อว่า โครงการโรงเรียนชาวสวนฯ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) เป็นโครงการที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชน โรงเรียน และองค์กรพัฒนาจากภายนอก เพื่อมุ่งเน้นให้เยาวชนได้มีโอกาสศึกษาเรื่องราวของชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม อาชีพการทำสวน และเกิดสำนึกภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง พร้อมทั้งร่วมกันดูแลรักษาต่อไปในอนาคต โดยผ่านหลักสูตรท้องถิ่นและใช้พื้นที่ชุมชนเองเป็นพื้นที่เรียนรู้โรงเรียนชาวสวน

ทั้งนี้ โครงการในระยะแรกได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2551 สิ้นสุดเมื่อเดือนมกราคม 2552 โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ ดังนี้

- 1) เพื่อพัฒนา “โรงเรียนชาวสวน” เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงบูรณาการในการส่งเสริมสังคมพอเพียงในชุมชนตลิ่งชันแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานภาคี
- 2) เพื่อศึกษาและพัฒนาหลักสูตรเชิงบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมที่ได้จากการศึกษาระบบนิเวศสวน และวิถีเกษตรกรรมแบบสวนในแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน
- 3) เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและอาสาสมัครมีความสามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ ประหยัด และเห็นความสำคัญของระบบเกษตรกรรมแบบสวน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น เรื่องการเรียนรู้ระบบนิเวศและวัฒนธรรมชาวสวน

จากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการระยะแรก ทำให้สามารถผลิตหลักสูตรโรงเรียนชาวสวนขึ้นมาได้เป็นผลสำเร็จ จึงมีการดำเนินการโครงการโรงเรียนชาวสวนฯ ต่อเนื่องต่อมาเพื่อขยายผล (ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – ตุลาคม 2552) ผลักดันให้มีการนำหลักสูตรไปทดลองสอนจริงในโรงเรียนและปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ในการดำเนินโครงการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนชาวสวนฯ บางกอกฟอรั่มได้ติดต่อประสานงานกับโรงเรียนในละแวกใกล้เคียงจำนวน 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดอินทราวาส โรงเรียนวัดโพธิ์ โรงเรียนมหรณพารามและโรงเรียนโพธิสารพิทยากร โดยโรงเรียนเหล่านี้ ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนคลองลาดมะยมได้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการสถานศึกษาอยู่ ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทในการร่วมพิจารณาหลักสูตรท้องถิ่นด้วย

รูปแบบการสื่อสารของบางกอกฟอรั่ม

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่บางกอกฟอรั่มจะเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารกับชุมชนผ่านสื่อบุคคล ในลักษณะที่เป็นการสื่อสารแบบสองทางและไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุย ทั้งกับแกนนำชุมชนและการจัดวงสนทนากับคนในชุมชนเป็นกลุ่มใหญ่ ทั้งนี้เพราะคุณลักษณะของการสื่อสารดังกล่าว ช่วยให้องค์กรสามารถทราบความต้องการลึก ๆ ของคนในชุมชนได้ อีกทั้งข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยก็จะเป็นแนวทางที่สำคัญในการวางแผนการดำเนินโครงการที่จะนำมาสนับสนุนชุมชนได้อย่างเหมาะสมต่อไป นอกเหนือจากนี้ ภายใต้โครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาพฯ และโครงการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนชาวสวนฯ ก็จะมีการใช้สื่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายด้วย ซึ่งมักเป็นกิจกรรมที่สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและมุ่งส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารสองทางและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้มากที่สุด โดยมีรายละเอียดรูปแบบการสื่อสารแบ่งตามประเภทสื่อต่าง ๆ ดังนี้

1. สื่อสำหรับชุมชนโดยเฉพาะ

1.1 สื่อบุคคล

เช่นเดียวกับองค์กรอื่น ก่อนที่บางกอกฟอรั่มจะเข้ามาดำเนินโครงการใด ๆ ในชุมชน ก็จำเป็นต้องเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชนที่แท้จริงเสียก่อน ในเบื้องต้น สื่อบุคคล ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ของบางกอกฟอรั่ม จึงมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารกับชุมชน ผ่านการพูดคุยหรือสนทนา เพราะวิธีการดังกล่าวเป็นช่องทางการสื่อสารที่จะทำให้องค์กรสามารถเรียนรู้จักชุมชน แนวคิดและแนวทางการทำงานของชุมชนได้เป็นอย่างดี ข้อมูลเหล่านี้ ถือเป็นประโยชน์อย่างมากในการนำไปเป็นแนวทางเพื่อวางแผนและคิดโครงการมาสนับสนุนที่จะสามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนนั้น ๆ ได้

นอกจากนี้ อาจกล่าวได้ว่า การพูดคุยหรือสนทนานั้น เป็นเครื่องมือสื่อสารหลักที่บางกอกฟอรัมใช้เมื่อลงพื้นที่ต่าง ๆ โดยในกรณีของชุมชนคลองลาดมะยมนั้น การสนทนา ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่บางกอกฟอรัมจะเกิดขึ้นในสองระดับคือ ระดับแกนนำชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และสมาชิกคณะกรรมการตลาดน้ำคลองลาดมะยม กับระดับชุมชน หรือ เรียกว่า วงสนทนา ซึ่งประกอบด้วยชาวชุมชนส่วนใหญ่ ทั้งนี้ การสนทนาในระดับแกนนำชุมชน จะมีลักษณะไม่เป็นทางการและเกิดขึ้นอยู่เสมอ ไม่จำกัดสถานที่และเวลา ในขณะที่การสนทนา เป็นวงพูดคุยนั้นเป็นสื่อกิจกรรมที่จัดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ เฉพาะ ดังนั้น ในที่นี้ จะขอกล่าวถึงการใช้สื่อบุคคลผ่านการสนทนาในระดับแกนนำชุมชนก่อน

การสนทนากับแกนนำชุมชน โดยที่เจ้าหน้าที่บางกอกฟอรัมเป็นสื่อบุคคลนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้องค์กรได้เรียนรู้จักแนวทางการทำงานของแกนนำชุมชนก่อนที่จะริเริ่ม ดำเนินโครงการใด ๆ เพื่อให้โครงการที่จะมาดำเนินการในชุมชนนั้น ตอบสนองความต้องการของ ชุมชนได้อย่างแท้จริง เห็นได้จาก เมื่อทางบางกอกฟอรัมได้มาพบและพูดคุยกับนายชวน ชูจันทร์ แล้ว แม้จะพบว่า ต่างฝ่ายต่างมีเป้าหมายและแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกัน คือต้องการให้ เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน แต่จากการพูดคุยกับผู้นำชุมชน ก็ทำให้บางกอกฟอรัมต้องปรับ แนวคิดการทำงานอีกพอสมควรเช่นกัน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เนื่องจาก เดิมองค์กรมีแนวคิดที่จะนำแบบจำลองการพัฒนาชุมชนที่ทำแล้วประสบความสำเร็จที่เขตทวี วัฒนามาใช้ในพื้นที่นี้ แต่เมื่อได้ลงพื้นที่ก็พบว่า ชุมชนคลองลาดมะยมแห่งนี้ มีรูปแบบการทำงาน ของตนเองที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ

พอฟังแล้วก็เห็นว่า ชุมชนนี้เขามีรูปแบบการทำงานของเขา ซึ่งจะแตกต่าง จากทวีวัฒนา คือ ทวีวัฒนานั้น รูปแบบเป็นกลไกที่ชัดเจน มีกรรมการ แบ่ง หน้าที่กันชัดเจน แต่ที่นี่ไม่ใช่ ที่นี้ดูเหมือนจะมีลุงชวนคนเดียว แต่จริง ๆ แล้ว ในการทำงานไม่ได้มีแค่ลุงชวนคนเดียว เพียงแต่คนเหล่านั้นไม่ได้ขึ้นมาเป็น กลไกที่ชัดเจน เขาบริหารกันแบบธรรมชาติ..แบบเป็นพี่เป็นน้องเป็นเพื่อน... (คะทาวุธ แวงชัยภูมิ, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

นายคะทาวุธ ยังชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้การทำงานของชุมชนคลองลาดมะยมจะ ไม่ได้มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวหรือมีโครงสร้างคณะทำงานที่ชัดเจนเช่นชุมชนอื่น ๆ หลายแห่งที่ องค์กรได้ลงไปทำงานด้วยมาแล้ว แต่ชุมชนแห่งนี้ก็สามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยวิถีทางการ ดำเนินงานของตนเอง ดังนั้น บางกอกฟอรัมจึงต้องปรับแนวทางและวางแผนการทำงานใหม่ โดย หันมามองว่ามีส่วนใดที่ชุมชนนี้ยังขาดและองค์กรสามารถสนับสนุนได้ ทั้งนี้ ได้มีการพูดคุย

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำชุมชนอยู่อย่างต่อเนื่องถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชนด้วย ดังที่นายคะทาวุธกล่าวว่า

ตอนแรก เราเหมือนกับจะยกโมเดลนั้นมาสวมที่นี้เลย แต่พอมาดูแล้ว..มันก็ไม่ใช่ว่าเสียทีเดียว รูปแบบที่เขาทำอยู่มันไม่เหมือนกับที่เราทำ แต่มันก็ขับเคลื่อนไปได้ด้วยรูปแบบของเขาเอง เราเลยกลับไปวางแผนกันว่า ถ้าเราอยากสนับสนุนที่นี้ เราจะสนับสนุนอะไรเขาได้บ้าง จึงไม่ได้มาทำเหมือนที่ทวิวัฒนา ไม่ได้ยกโมเดลมาทำ (คะทาวุธ แวงชัยภูมิ, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

จากข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การใช้สื่อบุคคลเข้ามาพูดคุยกับผู้นำชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารสองทาง ทำให้องค์กรได้เรียนรู้แนวทางการทำงานของชุมชนคล่องลัดมือ และพบว่าการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ชุมชนนี้ แกนนำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักอยู่แล้ว และการดำเนินการดังกล่าวก็เป็นไปได้ด้วยดี บางกอกฟอรัมจึงเข้ามาเป็นเพียงผู้สนับสนุนในส่วนที่ชุมชนต้องการเพิ่มเติมเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมเยาวชน การกระตุ้นให้มีการทบทวนว่าชุมชนมีสิ่งที่ดีอะไรบ้างที่มีมาแต่อดีตและจะมีวิธีการรักษาสืบเหล่านั้นได้อย่างไร

นอกจากนี้ การใช้สื่อบุคคลในการพูดคุยปรึกษาหารือกับแกนนำชุมชนยังเป็นช่องทางการสื่อสารที่สำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะภายใต้โครงการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนชาวสวนฯ นับตั้งแต่การวางแผนงานและวางหลักสูตรโรงเรียนชาวสวน ซึ่งแกนนำชุมชน โดยเฉพาะนายชวน ชูจันทร์และนายสุรัช รุณบุญรอดนั้น มีบทบาทอย่างมากในการสะท้อนภาพของชุมชน ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนได้ค่อนข้างชัดเจน สามารถให้ความคิดความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวางหลักสูตรท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่า โดยส่วนใหญ่ ในการดำเนินงานของบางกอกฟอรัม จึงต้องอาศัยการสื่อสารในรูปแบบของการพูดคุยหรือสนทนากับแกนนำชุมชนเป็นหลักอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากรูปแบบการทำงานของชุมชนเองที่เน้นให้แกนนำชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนเป็นศูนย์กลาง เพราะถือว่าเป็นผู้มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถและได้รับความไว้วางใจจากชุมชนอยู่เป็นทุนเดิม ดังที่นายคะทาวุธให้สัมภาษณ์ว่า

ที่นี้ ลักษณะการทำงานชุมชนไม่ได้เหมือนคณะกรรมการชุมชน คือไม่ได้เห็นตัวคนชัดเจน ก็จะมีแต่ลุงสุรัช..ลุงชวน ใครต่าง ๆ ซึ่งมีไม่กี่คน ส่วนนี้ เข้ามาช่วยคิดหลักสูตรเยอะมาก คือเขาไปขยายต่ออย่างไรเราไม่รู้นะ แต่เวลาเรา

มาคุย เราก็จะมาคุยกับแก (คะทาทูธ แวงชัยภูมิ, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

ดังนั้น การใช้รูปแบบการสื่อสารผ่านสื่อบุคคล ได้แก่ เจ้าหน้าที่บางกอกฟอรัม จึงทำให้องค์กรได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ และเป็นแนวทางสำคัญในการวางแผนงานโครงการเพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้วย ในขณะเดียวกัน แกนนำชุมชนก็เป็นสื่อบุคคลที่จะประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลของชุมชน พร้อมทั้งเป็นตัวกลางหรือผู้นำทางความคิดในการถ่ายทอดข้อมูลจากองค์กรภายนอกมาสู่ชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจกับชาวชุมชนอีกต่อหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ในภายหลัง เมื่อเจ้าหน้าที่เข้ามาในพื้นที่จนมีความคุ้นเคยสนิทสนมกับคนในพื้นที่แล้ว การเข้ามาพบแกนนำชุมชน จึงมักเป็นแบบไม่เป็นทางการ บางครั้งไม่ได้มีการนัดหมายหรือกำหนดตายตัวว่าจะเข้ามาพูดคุยเมื่อไร ขึ้นอยู่กับโอกาสและความสะดวกของทั้งสองฝ่าย

1.2 สื่อกิจกรรม ถือว่าเป็นสื่อหลักของบางกอกฟอรัม เพราะสื่อกิจกรรมสามารถเอื้อให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้มาก และเมื่อกลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม ก็จะเป็นช่องทางให้เจ้าหน้าที่สามารถรับทราบปฏิกิริยาตอบกลับ ความต้องการและความคิดเห็นต่อเรื่องต่าง ๆ ของชาวชุมชนหรือผู้รับสารได้ โดยส่วนใหญ่สื่อกิจกรรมต่าง ๆ จะมีการวางแผนเป็นระบบ มักมีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์เป็นแผนไว้แล้วล่วงหน้า โดยภายใต้กิจกรรมหลักนั้น ๆ อาจมีกิจกรรมย่อย ๆ และกิจกรรมที่ต่อยอด ซึ่งมุ่งเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารสองทางมากที่สุดด้วย ได้แก่ การพูดคุยระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ สื่อกิจกรรมเหล่านี้ ประกอบด้วย

1.2.1 วงสนทนา

สิ่งที่บางกอกฟอรัมได้เข้ามาสนับสนุนชุมชนคลองลาดมะยมในช่วงเริ่มแรก ภายใต้โครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาวะกรุงเทพมหานคร ได้แก่ การกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนให้มากขึ้น โดยแรกเริ่มที่องค์กรเข้ามา ก็ได้ใช้วิธีการเข้าถึงชุมชนด้วยการจัดกิจกรรมให้มีวงพูดคุย หรือที่องค์กรเรียกว่า “วงสนทริยสนทนา” (Dialogue) ขึ้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2550 เพื่อเป็นสื่อกลางที่ทำให้ชาวชุมชนมีโอกาสพูดคุยกัน รับรู้ความคิดเห็น ความต้องการและความรู้สึกของกันและกัน การพูดคุยครั้งนั้นเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการเปิดตลาดใหม่ในส่วนที่ขยายเพิ่มเติมออกไปติดริมคลอง ทางฝั่งเหนือของถนนบางระมาด ในวันที่ 1 และ 2 กันยายน 2550

นายคะทาจูกกล่าวว่า วงสนทนาในที่นี้ แตกต่างจากการพูดคุยกันแบบทั่วไป ที่มีอยู่ตามปกติในชุมชน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านพบปะทักทายกันระหว่างคนบ้านใกล้เคียงเรือนเคียงหรือในการประชุมตามวาระในเรื่องที่เกี่ยวกับตลาดน้ำ แต่วงพูดคุยที่บางกอกฟอรั่มมาจัดนั้น ต้องการให้เป็นเวทีสำหรับให้คนในชุมชนได้มาแสดงความคิดเห็นความรู้สึกต่อกันอย่างเปิดเผย เป็นวงรับฟังที่เปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้เห็นความทุกข์ความสุขภายในตนเอง ไม่ใช่เฉพาะเรื่องส่วนรวมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงเรื่องส่วนตัวของแต่ละคนด้วย เช่น ใครที่มีความอึดอัดไม่สบายใจอะไร ก็สามารถมาพูดในเวทีนี้ได้อย่างเปิดเผย

การจัดวงสนทริยสนทนา ไม่ได้มีเทคนิควิธีการที่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก เพียงแต่มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ชาวชุมชนหรือผู้ร่วมวงสนทนาเกิดความผ่อนคลายและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ดังนั้น หลักการในการจัดวงพูดคุย มักจะกำหนดให้มีผู้นำในการสนทนาซึ่งมีความรู้ในการสื่อสารด้วยเครื่องมือนี้ ทำหน้าที่กระตุ้นให้ทุกคนในวงได้มีโอกาสพูด โดยการสร้างบรรยากาศสบาย ๆ เป็นกันเองก่อน อาจเริ่มต้นด้วยคำถามถามทุกข์สุขทั่ว ๆ ไป เช่น เวลานี้ ถ้าคุณไม่ได้มาร่วมวงสนทนา คุณจะทำอะไรอยู่ แล้วค่อยเข้าสู่คำถามที่จะนำไปสู่คำตอบของปัญหาในพื้นที่ในที่นี้ องค์กรได้เชิญ ดร. โสฬส ศิริไสย์ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหิดลมาเป็นผู้ดำเนินการสนทนา ช่วยจับประเด็นและเชื่อมโยง ตลอดจนสรุปผลการพูดคุยให้ชุมชนได้มองเห็นตัวเองชัดเจน และได้มีการตั้งประเด็นเริ่มต้นการสนทนาอย่างกว้าง ๆ ว่า “อะไรคือความสุขในการใช้ชีวิตของแต่ละคน” ซึ่งสอดคล้องกับโครงการของบางกอกฟอรั่มที่ต้องการสร้างสุขภาวะให้เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ

นายครรชิต จูประพัทธศรี เจ้าหน้าที่บางกอกฟอรั่มอีกท่านหนึ่ง ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า โดยส่วนใหญ่ในสังคมกรุงเทพฯ ถึงแม้ว่าจะเป็นชานเมือง ผู้คนก็ยังคงมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ จึงไม่ค่อยได้มีโอกาสพูดคุยเปิดใจ รับรู้และรับฟังความรู้สึกซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ชุมชนที่องค์กรลงไปทำงานที่เขตทวีวัฒนา ซึ่งเป็นชุมชนหมู่บ้านจัดสรร ต่างคนต่างอยู่ หรือที่เขตหนองจอกซึ่งชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวนา แต่ละคนปลูกบ้านห่าง ๆ กัน โอกาสที่จะพบปะกันก็คือเฉพาะวันศุกร์ ตอนไปมัสยิดเท่านั้น ซึ่งก็อาจจะไม่ได้มีโอกาสพูดคุยอะไรกันมากนัก

อย่างไรก็ตาม ชุมชนคลองลัดมะยมเองก็ยังมีจุดแข็งในเรื่องความเป็นเครือญาติสูง ผู้คนในชุมชนมีโอกาสได้พูดคุยกันบ้างตามโอกาสและเมื่อมีงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น เมื่อมีงานบุญก็ไปคุยกันที่วัด หรือบางครั้งก็มาคุยกันที่ตลาดในวันเสาร์-อาทิตย์ ต่างจากพื้นที่อื่น ๆ แต่อาจจะเป็นการพูดคุยในเชิงทักทายถามไถ่ทุกข์สุขกันทั่ว ๆ ไป แต่เมื่อบางกอกฟอรั่มเข้ามาจัดวงสนทนา ก็เรียกได้ว่าเป็นการสร้างกระแสให้ชุมชนเริ่มต้นตัว หลังจากนั้น ชาวบ้านก็จะเริ่มเรียนรู้ทุกข์สุขซึ่งกันและกันในระดับที่ลึกลงไป และมีการจัดวงสนทนางานเองในเวลาต่อมา

การจัดวงสนทนาจึงถือว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารที่สอดคล้องกับเป้าหมายการทำงานของบางกอกฟอรัมด้วย เพราะเมื่อลงชุมชนนั้น ๆ องค์กรเองจะไม่ได้กำหนดเป็นหลักตายตัวว่า ต้องคิดโครงการก่อนแล้วนำโครงการนั้น ๆ ไปดำเนินการและอบรมชาวบ้านตามแผน แต่ทางทีมงานจะใช้วิธีการที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง (People-based) จึงมีการลงไปจัดเวทีพูดคุยกับคนในพื้นที่ก่อนว่าชาวชุมชนต้องการจะทำอะไร อะไรคือความสุขของคนในพื้นที่ และความสุขนั้นต้องเป็นความสุขที่ยั่งยืนด้วย โดยในแต่ละพื้นที่จะได้คำตอบที่ไม่เหมือนกัน ตามบริบทและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันไปดังที่นายครรชิต จูประพัทธ์ศรี ได้กล่าวว่า “บางกอกฟอรัมลงไปก็ไปตั้งคำถามเขาว่า อะไรคือความสุขของคุณ...ซื่อห่วยแล้วถูกนี้ ไม่ใช่ซะ นั้นไม่ใช่ความสุขที่ยั่งยืน...ความสุขที่ยั่งยืนแต่ละพื้นที่จะไม่เหมือนกันเลย เพราะว่าคำตอบมันจะออกมาจากสภาพแวดล้อม สภาพสังคมของพื้นที่” (ครรชิต จูประพัทธ์ศรี, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

เมื่อชุมชนแต่ละแห่งต่างมีความต้องการที่แตกต่างกันไป การสื่อสารผ่านสื่อกิจกรรม เช่น การจัดวงสนทนาและการพูดคุยกันระหว่างชาวบ้าน จึงเป็นช่องทางการสื่อสารที่จะช่วยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกของตน ภายใต้บรรยากาศที่ผ่อนคลาย ก่อให้เกิดเวทีสื่อกลางที่เป็นพื้นที่ให้ชุมชนได้รับรู้ทั้งทุกข์และสุขของชาวชุมชนด้วยกัน ตลอดจนวางแผนและหาแนวทางแก้ปัญหาาร่วมกันต่อไป ดังที่นายครรชิต ได้กล่าวถึงผลจากการพูดคุยในระดับชุมชนว่า

เขาจะบอกว่า สิ่งแวดล้อมที่นี่มันดีอยู่แล้ว อยากให้สิ่งแวดล้อมที่นี่เป็นอย่างนี้ต่อไป อยากให้สังคมยังดีอย่างนี้ต่อไป ฉะนั้น พอเราได้คำตอบว่า ความสุขที่ยั่งยืนของพื้นที่หรือคำว่าสุขภาวะของพื้นที่คืออะไรแล้ว กิจกรรมที่เราจะเอามาลง ก็จะต้องสอดคล้องกับความสุข เราไปคิดกิจกรรมที่มันตรงกับพื้นที่แล้วก็มาเสนอ...เช่น ตีลังกานี่เป็นอย่างนี้นะ เราเอาเสวนามาลง ก็เลยจัดงาน..เราเอาโรงเรียนชาวสวนมาลง เพราะลูกหลานไม่รู้เรื่องของสวน ไม่อยากทำสวนแล้ว เราเอาตรงนี้มาเสริมได้ไหม ถ้าพื้นที่เขาเอาด้วย เราก็เขียนโครงการ ของบมาลงเลย...เราถามพื้นที่ก่อน...ทำอย่างนี้แล้ว มันตอบโจทย์ แก้ปัญหาได้ตรงจุด (ครรชิต จูประพัทธ์ศรี, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2552)

อาจกล่าวได้ว่า การจัดวงพูดคุยของบางกอกฟอรัมเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนในเวลาต่อมา เช่น ชุมชนต้องการมีเวทีสาธารณะ เชิญนักวิชาการมาพูดคุยเพื่อสร้างกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและแม่น้ำ

จำลอง พร้อมทั้งสร้างความภาคภูมิใจในวิถีชุมชนของตนแก่คนในท้องถิ่นเอง เพราะปัญหาที่พบในเวลานั้นคือหลายครอบครัวเริ่มละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมและขายที่ของตนให้บริษัทเอกชน ประกอบธุรกิจหมู่บ้านจัดสรรไป ทางบางกอกฟอรั่มจึงได้ช่วยสนับสนุนการจัดงาน “ครบรอบ 3 ปี ตลาดน้ำคลองลัดมะยม” ขึ้น เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550 ภายในงานมีการจัดกิจกรรมเสวนา ณ สวนเจียมตน ในหัวข้อเรื่องชาวสวนเมืองกรุงจะช่วยโลกร้อนได้อย่างไร พร้อมทั้งมีกิจกรรมอื่น ๆ มาช่วยสร้างกระแสและดึงดูดความสนใจให้คนเข้าร่วมงาน ถือได้ว่าเป็นอีกจุดหนึ่งที่ตั้งให้สื่อมวลชนเข้ามาทำความรู้จักกับตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลอดจนเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำแห่งนี้ออกไปสู่สาธารณชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ หลังจากที่บ้านบางกอกฟอรั่มมาสร้างกระแสให้เกิดการพูดคุยกันแล้ว แกนนำชุมชนก็จะรับช่วงและไปจัดวงสนทนาต่อเนื่องกันเองในคราวต่อ ๆ ไป โดยพิจารณาตามสถานการณ์และความเหมาะสม ดังที่นายสุรัชย์ รุณบุญรอด กล่าวว่า ภายหลังจากที่บ้านบางกอกฟอรั่มมาจัดวงสนทนาแล้ว ชุมชนก็ได้มีการจัดวงพูดคุยอีกเพื่อกระจายงานและความรับผิดชอบกันไปตามความถนัดของแต่ละบุคคลด้วย

อย่างไรก็ตาม องค์กรไม่สามารถจัดวงสนทนาได้บ่อยนัก สาเหตุส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากข้อจำกัดขององค์กรเอง กล่าวคือ บุคลากรขององค์กรมีจำกัด คือประมาณ 5-6 คน และจำเป็นต้องจัดสรรเวลาและบุคลากรที่มีอยู่นั้นให้สามารถลงพื้นที่ในกรุงเทพมหานครหลายแห่งหลายเขตได้อย่างทั่วถึง ซึ่งพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาวะฯ มาก่อนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ได้แก่ เขตหนองจอกและทวีวัฒนา รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ก็ยังคงต้องติดตามผลการดำเนินงานอยู่อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น องค์กรจึงอาจเป็นหลักในการจัดวงสนทนาในช่วงแรกประมาณ 1-2 ครั้ง แต่หลังจากนั้น ก็จะปล่อยให้คนในพื้นที่คุยกันเอง โดยถ้าเป็นเรื่องสำคัญ ๆ เจ้าหน้าที่องค์กรก็อาจจะมาเข้าร่วมด้วย เพื่อช่วยแสดงความคิดเห็น

1.2.2 การจัดการเดินทางไปศึกษาดูงาน องค์กรได้ดำเนินการจัดให้ชุมชนต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร รวมถึงชุมชนคลองลัดมะยม โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและร่วมศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ๆ อยู่เสมอ ทั้งการไปเยือนชุมชนภายนอกและการศึกษาดูงานระหว่างชุมชนที่อยู่ภายใต้โครงการกองทุนสุขภาวะฯ ด้วยกัน รวมถึงยังได้นำคณะบุคคลจากที่อื่น ๆ มาดูงานที่คลองลัดมะยมตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวยด้วย ทั้งนี้ สอดคล้องกับเป้าหมายของการดำเนินงานที่ชุมชนคลองลัดมะยมนี้ ซึ่งนายคะทาวุธ แวงชัยภูมิกล่าวว่า ไม่ได้วางไว้ตายตัว เพียงแต่ต้องการดำเนินโครงการแบบค่อยเป็นค่อยไป ชุมชนต้องการอะไรก็มาเสริมให้ โดยเฉพาะในเรื่องขององค์ความรู้ต่าง ๆ

นอกจากการศึกษาดูงานจะเป็นสื่อกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความรู้และประสบการณ์ให้กับแกนนำชุมชนคลองลัดมะยมแล้ว ยังเป็นการขยายเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ที่ทำงานพัฒนาชุมชนให้กว้างออกไปด้วย กล่าวคือ ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และวิธีการทำงาน ตลอดจนต้นทุนต่าง ๆ ระหว่างกัน รวมทั้งยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดริเริ่มที่จะทำโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนคลองลัดมะยมด้วย

ตัวอย่างเช่น โครงการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนชาวสวนฯ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากการที่บางกอกฟอรั่มได้นำเกษตรกรในเขตหนองจอกไปอบรมศึกษาดูงานภายใต้โครงการสนับสนุนการก่อตั้งกองทุนสุขภาวะกรุงเทพมหานครที่มูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อเดือนมีนาคม 2551 เพื่อศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์ การศึกษาและวิจัยข้าว โดยทางองค์กรต้องการให้มีการทำความรู้จักกันระหว่างผู้ที่ทำงานด้านชุมชนเพื่อเป็นการขยายเครือข่ายความร่วมมือ จึงได้ชักชวนให้นายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชนคลองลัดมะยมร่วมเดินทางไปกับคณะ โดยมีผู้แทนจากเขตจอมทองและบางบอนไปพร้อมกันด้วย โดยในวันก่อนวันสุดท้ายของการศึกษาดูงานได้มีการตกลงกันว่า จะตั้งชมรมเกษตรกรซึ่งทำงานเรื่องเกษตรอินทรีย์ขึ้นในหมู่ผู้ที่เดินทางมาศึกษาดูงาน เป็นชมรมของสมาชิกเกษตรกรข้ามเขตข้ามเครือข่าย ชื่อว่า “ชมรมฟ้าใส” นายชวนจึงเป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ก่อตั้งชมรมฟ้าใสด้วย ทั้งนี้ ชมรมมีข้อตกลงว่า จะจัดประชุมในวันเสาร์ที่สามของทุกเดือน โดยเวียนไปตามบ้านของสมาชิก ภายหลังจึงได้มีการจัดประชุมที่คลองลัดมะยม ซึ่งก็เป็นโอกาสอันดีที่จะได้นำคณะทำงานจากชุมชนอื่น ๆ มาศึกษาดูงานที่ชุมชนคลองลัดมะยมเป็นการแลกเปลี่ยนกัน

หลังจากได้มีโอกาสไปดูงานที่มูลนิธิข้าวขวัญ ซึ่งที่นั่นมีการดำเนินการโรงเรียนชาวนา ให้ความรู้เรื่องข้าวตั้งแต่การคัดพันธุ์ข้าวแท้ไปจนถึงการเพิ่มผลผลิตและการลดการใช้สารเคมีในนาข้าว นายชวนเห็นดังนั้นก็เกิดความคิดริเริ่มที่จะสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชาวสวนบ้าง บางกอกฟอรั่มจึงได้มาร่วมกับชุมชนคิดโครงการ และในที่สุดก็เกิดแนวคิดที่จะทำโครงการเกี่ยวกับโรงเรียนชาวสวนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้คนในชุมชน โดยเฉพาะตั้งแต่ระดับเยาวชน ได้มาเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับสวนในพื้นที่ของตน พร้อมทั้งอนุรักษ์พื้นที่สวนที่ยังเหลืออยู่ในพื้นที่ตลิ่งชัน โดยเฉพาะแถบคลองบางระมาดนี้เอาไว้ เมื่อตกลงเห็นชอบกันในหลักการที่จะมีโครงการมาสนับสนุนในเรื่องนี้ บางกอกฟอรั่มจึงได้ติดต่อแหล่งทุน และได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน)

1.2.3 การจัดกิจกรรมเสวนา ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีต้องอาศัยการ

วางแผนในการสื่อสาร การดำเนินงานและกำหนดวัน เวลา สถานที่จัดงานและตารางเวลาลำดับงานเพื่อควบคุมให้กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จภายในเวลาที่กำหนดอย่างชัดเจน เนื่องจากต้องมีผู้เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานหลายส่วนด้วยกัน ทั้งชาวชุมชน เจ้าหน้าที่บางกอกฟอรั่ม วิทยากรจากสถาบันการศึกษาผู้มาร่วมเสวนา สื่อมวลชนที่มาทำรายงานข่าว รวมถึงนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกที่สนใจร่วมฟังเสวนาด้วย

กิจกรรมเสวนาซึ่งบางกอกฟอรั่มร่วมกันกับชุมชนจัดขึ้น เป็นส่วนหลักของการจัดงานครบรอบ 3 ปี ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550 กิจกรรมเสวนาจัดขึ้นภายในสวนเจียมตน โดยเชิญอาจารย์ประจำภาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาร่วมพูดคุยในหัวข้อเรื่อง “ชาวสวนเมืองกรุงจะช่วยโลกร้อนได้อย่างไร” พร้อมทั้งมีกิจกรรมอื่น ๆ มาช่วยสร้างกระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติและแม่น้ำลำคลอง เช่น ละครใบ้ ในงานครั้งนั้น มีผู้สนใจเข้าร่วมงานจำนวนมากพอสมควร ทั้งที่เป็นแกนนำชุมชนอื่นซึ่งรู้จักกับนายชวน สื่อมวลชน รวมถึงบุคคลภายนอกอื่น ๆ

กิจกรรมเสวนาดังกล่าวถือว่าประสบความสำเร็จพอสมควร กล่าวคือนอกจากจะเป็นการสร้างกระแสสังคม ให้คนในชุมชนและผู้ที่อยู่อาศัยในละแวกใกล้เคียงได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นสื่อหรือช่องทางการสื่อสารที่มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับตลาดให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นด้วย เนื่องจากเมื่อมีการจัดกิจกรรมเสวนา ก็จะมีการเชิญวิทยากรที่ถือเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักในสังคมหรือแวดวงวิชาการซึ่งสื่อมวลชนให้ความสนใจมาร่วมงานด้วย ภายในงานจึงมีสื่อมวลชนจากหลายองค์กรเข้ามาทำรายงานข่าว ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะได้นำสื่อมวลชนต่าง ๆ เข้ามาทำความรู้จักกับตลาดน้ำคลองลัดมะยม และช่วยนำเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำแห่งนี้ไปเผยแพร่ต่อไปสู่สาธารณชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างยิ่งขึ้น

1.2.4 การจัดค่ายเยาวชน ถือเป็นสื่อกิจกรรมหลักอีกสื่อหนึ่ง ภายใต้

โครงการสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนชาวสวนฯ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นได้ศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน สร้างความตระหนักในความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนปลูกจิตสำนึกเยาวชนเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงวิถีชีวิตชาวสวนริมคลองเอาไว้ โดยใช้กระบวนการที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและฝึกวิเคราะห์แนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง

กิจกรรมค่ายเยาวชนเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการกำหนดเป้าหมายและวางแผนการสื่อสารไว้ล่วงหน้า ภายใต้กิจกรรมค่ายนั้นจะประกอบด้วยกิจกรรมย่อย ๆ ที่หลากหลาย ส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักการทำงานเป็นทีม พัฒนาความรู้ ความคิดสร้างสรรค์และพฤติกรรมของตนเองเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ตลอดจนส่งเสริมให้เยาวชนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนของเนื้อหาที่ตนสนใจอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมเหล่านี้ ได้แก่

1) ค่ายพัฒนาแกนนำเยาวชนนักสืบชาวสวน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนได้ฝึกจัดการกับความต้องการของตนเองและสิ่งที่ท้าทายต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้เยาวชนสามารถรักษาสภาพจิตใจที่สมบูรณ์ รู้จักแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยมีการจัดกิจกรรมในลักษณะค่ายฝึกอบรมและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง

2) กิจกรรมเรียนรู้ธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติของสวนและวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ โดยรูปแบบกิจกรรมจะใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การสำรวจและกระตุ้นให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ฝึกการคิดวิเคราะห์และพิจารณาทางเลือกที่ดีกว่าแล้วนำไปปฏิบัติจริง

3) กิจกรรมการจัดทำโครงการการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาโรงเรียนชาวสวน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ที่ได้กลับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของเนื้อหาที่เยาวชนแต่ละกลุ่มสนใจ เป็นการฝึกปฏิบัติต่อเนื่องจากกิจกรรมเรียนรู้ธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น โดยรูปแบบการทำโครงการ จะเน้นกระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม ส่งเสริมให้เยาวชนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมกลุ่ม ส่วนการกำหนดเนื้อหาจะกำหนดให้เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ชุมชนและสอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตรโรงเรียนชาวสวนซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ๆ คือในแง่มุ่งเกี่ยวกับธรรมชาติกับวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมา เรื่องทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ตัวอย่างเช่น ที่ผ่านมามีการทำโครงการเรื่องประวัติความเป็นมาของเรือและนกในท้องถิ่น เป็นต้น

4) กิจกรรมจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติของสวน วัฒนธรรมชุมชน และฐานการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้สามารถเป็นศูนย์การ

เรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย การจัดวางชุดนิทรรศการ ผลิตแผ่นพับและการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชนและภาคีต่าง ๆ ในการร่วมกันจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนชาวสวนในพื้นที่คลองลัดมะยม

ทั้งนี้ ในการดำเนินกิจกรรมย่อย ๆ เหล่านี้ จะมุ่งเน้นให้เกิดการสื่อสารสองทางด้วย เพื่อให้เจ้าหน้าที่บางกอกฟอรั่มจะได้ประเมินความรู้ความเข้าใจของเยาวชน ก่อนดำเนินโครงการ ขณะดำเนินโครงการและภายหลังการดำเนินโครงการไปด้วย ตัวอย่างเช่น การทำโครงงานเรื่องนกในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่จะติดตามดูแลการทำงานของเด็ก ๆ เป็นผู้นำเด็ก ๆ ไปทำกิจกรรม พาไปดูนกและให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด สร้างความรู้สึกเป็นกันเอง ไม่เคร่งเครียด ทำให้เด็ก ๆ สนุกสนานกับกิจกรรม ได้รับทั้งสาระความรู้และความบันเทิงไปพร้อม ๆ กัน โดยเจ้าหน้าที่ก็สามารถพูดคุยกับเด็ก ๆ และประเมินได้ว่าเด็ก ๆ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด

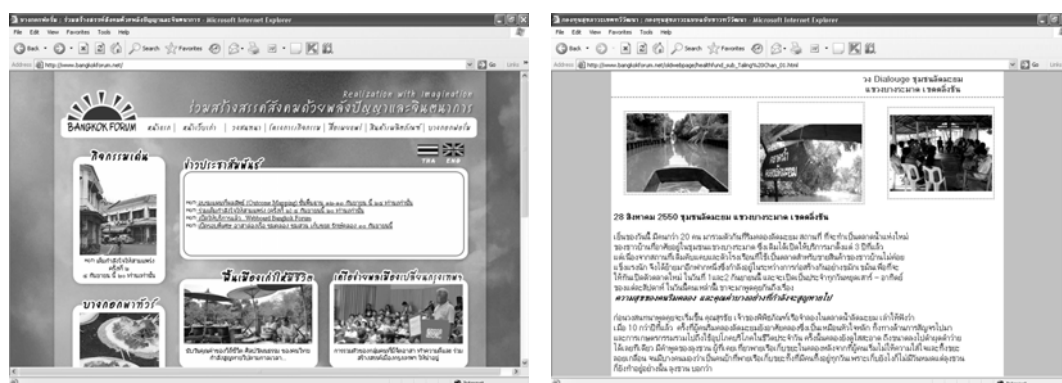
2. สื่อที่องค์กรมีอยู่ เนื่องจากบางกอกฟอรั่มเป็นองค์กรที่มีสื่ออยู่ในมือพอสมควร สื่อเหล่านี้จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาตลาดน้ำคลองลัดมะยม กิจกรรมต่าง ๆ ที่บางกอกฟอรั่มมาดำเนินการในชุมชน รวมถึงประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนให้สาธารณชนได้รับทราบ สื่อของบางกอกฟอรั่มหลัก ๆ ประกอบด้วย

2.1 สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือต่าง ๆ ที่รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาวิจัยและถอดบทเรียนจากการลงพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ ซึ่งสิ่งพิมพ์เหล่านี้ไม่ได้วางขายตามแผงหนังสือทั่วไป แต่องค์กรจะขายตรงแก่ผู้ที่สนใจและต้องการนำไปใช้ประโยชน์มากกว่า นอกจากนี้ ภายหลังจากการดำเนินโครงการโรงเรียนชาวสวนในระยะแรกสิ้นสุด ก็ได้มีการจัดพิมพ์คู่มือหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งสามารถนำไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ต่อไปได้ด้วย

2.2 เว็บไซต์ของบางกอกฟอรั่ม (www.bangkokforum.net) โดยภายในเว็บไซต์ขององค์กรจะมีข่าวสาร บทความและเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมที่บางกอกฟอรั่มได้ดำเนินการในชุมชนต่าง ๆ เช่น บทความเกี่ยวกับการจัดวางสวนที่ชุมชนคลองลัดมะยม เว็บไซต์องค์กรจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเผยแพร่ข้อมูลให้สาธารณชนได้รู้จักตลาดน้ำคลองลัดมะยมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในแง่มุมมองของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชุมชนดั้งเดิมเอาไว้

ภาพที่ 5.5

หน้าเว็บไซต์ของบางกอกฟอรัมที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับ
ชุมชนคลองลัดมะยม

ที่มา: [หน้าจอโฮมเพจบางกอกฟอรัม], โดย บางกอกฟอรัม, 2552, สืบค้นเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2552, จาก <http://www.bangkokforum.net/oldwebpage/index.html>.

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าการทำงานของบางกอกฟอรัมนั้นจะเน้นการสร้างสุขภาวะของชุมชน ไม่ได้เน้นในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือสนับสนุนเรื่องการท่องเที่ยวโดยตรง แต่ในทัศนะของผู้วิจัยก็มองว่า การดำเนินงานของบางกอกฟอรัมนั้นได้ก่อให้เกิดผลพลอยได้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวไปโดยปริยายด้วย ทั้งนี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องเริ่มมาจากชุมชนที่ยั่งยืนก่อน กล่าวคือ ชุมชนต้องเริ่มจากการเรียนรู้จากเหง้าความเป็นมาของตนเอง รู้ความต้องการของตนเอง รู้จักจุดอ่อนและจุดแข็งของตนเอง และสามารถบูรณาการต้นทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งทุนทรัพย์ แรงกายและทุนความรู้ ฯลฯ มาพัฒนาชุมชนยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ด้วย ซึ่งการทำงานของบางกอกฟอรัมได้เข้ามาสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ กิจกรรมต่าง ๆ ที่บางกอกฟอรัมมาร่วมกับชุมชนจัดขึ้น เช่น กิจกรรมเสวนา ก็ถือว่าเป็นสื่อที่มีส่วนช่วยให้ตลาดน้ำคลองลัดมะยมมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากขึ้น และเติบโตอย่างรวดเร็วมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น เป็นช่องทางการสื่อสารที่ดึงสื่อมวลชนอื่น ๆ เข้ามาในชุมชนเป็นระยะและนำเสนอเรื่องราวไปเผยแพร่ต่อมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และแม้ว่าสื่อมวลชนเหล่านั้นจะไม่ได้เข้ามาทำรายการในแง่มุมมองท่องเที่ยวโดยตรงก็ตาม

ตัวอย่างเช่น การจัดเสวนาที่ถึงแม้จะเป็นการเสวนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวสวน แต่ก็เป็นการดึงให้สื่อมวลชนต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน สื่อเหล่านี้สามารถช่วยขยายผลการสื่อสารออกไปสู่สาธารณชนได้อย่างกว้างขวางอีกต่อหนึ่ง ทำให้คนรู้จักชุมชนแห่งนี้มากขึ้น และมีผู้สนใจมาเยือนตลาดน้ำคลองลัดมะยมมากขึ้นตามไปด้วย เมื่อภาพตัวชุมชนออกไปสู่สาธารณะ ก็เริ่มมีสื่อมวลชนอื่น ๆ มาสัมภาษณ์ผู้นำและชาวชุมชนอีกอย่างต่อเนื่อง

อีกทั้งในส่วนของการศึกษาดูงาน แม้ว่าเนื้อหาในการไปดูงานนั้นจะไม่ได้เป็นเรื่องการพัฒนากิจการการท่องเที่ยวโดยตรง เพราะเนื้อหาสาระที่องค์กรพาชุมชนไปเรียนรู้จะขึ้นอยู่กับว่าชุมชนนั้น ๆ ต้องการเรียนรู้เรื่องอะไร เพื่อนำความรู้มาปรับประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง แต่การไปดูงานแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ เช่น เครือข่ายที่ชุมชนหนองจอกและทวีวัฒนา ก็ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถบูรณาการมาช่วยเหลือในการพัฒนากิจการการท่องเที่ยวของตลาดได้ แม้จะไม่ใช่การช่วยเหลือในเรื่องการพัฒนากิจการท่องเที่ยวของชุมชนโดยตรง แต่ก็ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิดและวิธีการทำงานที่เป็นประโยชน์ระหว่างชุมชนด้วยกัน

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการดำเนินงานของบางกอกฟอรัมในชุมชนคลองลัดมะยมนั้น พบว่ามีการใช้รูปแบบการสื่อสารและสื่อที่หลากหลายในการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยมุ่งให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกชาวชุมชนตั้งแต่ระดับเยาวชน นอกจากนี้ สื่อบางประเภทก็ยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมไปถึงสื่อที่ใหญ่กว่าหรือสื่อมวลชนด้วย ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนได้รับการเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง ทำให้ตลาดน้ำคลองลัดมะยมเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวและบุคคลที่สนใจมากขึ้นตามไปด้วย จึงเสมือนเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนไปโดยปริยาย

สิ่งที่สำคัญที่สุด จะเห็นได้ว่า บางกอกฟอรัมมีวัตถุประสงค์ที่ในการดำเนินงานที่เน้นการสร้างบรรยากาศการสื่อสารภายในชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนตั้งแต่ระดับเยาวชนไปจนถึงผู้ใหญ่ ให้ตระหนักในคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชุมชนไว้ ด้วยการสร้างกองทุนสุขภาวะให้เกิดขึ้นในพื้นที่ กองทุนดังกล่าวทำให้ชุมชนได้หันมาทบทวนตนเองว่า มีสิ่งใดที่ชุมชนควรเปลี่ยนแปลงและสิ่งใดที่ควรรักษาไว้ในสภาพที่ดีดังเดิม จากนั้น องค์กรจึงได้สนับสนุนการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีไว้ อันจะนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ก่อนที่ชุมชนจะสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ จึงเรียกได้ว่า

บางกอกฟอรัมเป็นองค์กรที่มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมการสร้างความรู้ชุมชน อันเป็นองค์ประกอบหนึ่งซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การสื่อสารของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนถือได้ว่าเป็นช่องทางการสื่อสารที่มาช่วยเชื่อมต่อ และขยายผลการสื่อสารภายนอกชุมชน เพื่อเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมไปสู่สาธารณชนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การเข้ามาของสื่อมวลชน โดยเฉพาะรายการโทรทัศน์และเว็บไซต์ต่าง ๆ รวมถึงสิ่งพิมพ์ออนไลน์ มักเกิดจากการบอกต่อกันไปมากกว่าจะเกิดจากการที่ชุมชนติดต่อให้มาทำรายงานข่าวโดยตรง บ่อยครั้ง สื่อเหล่านั้นไปพบเจอเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมจากสื่ออื่น ๆ แล้วเกิดความสนใจ หรือสื่อมวลชนเข้ามาทำรายงานข่าวเมื่อองค์กรภายนอกมาจัดกิจกรรมในชุมชนแล้วเกิดความสนใจจะนำเสนอเรื่องราวในมุมอื่น ๆ ของชุมชนบ้าง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนใหญ่แล้ว สื่อมวลชนต่าง ๆ เมื่อสนใจและเห็นว่าจะสามารถนำเสนอเกี่ยวกับตลาดน้ำในแง่มุมที่สอดคล้องกับนโยบายของรายการได้ ก็จะเข้ามาติดต่อผู้นำชุมชนเอง

ในส่วนนี้ ผู้นำชุมชนจะทำการพูดคุยกับสื่อที่เข้ามาเพื่อพิจารณาว่านโยบายของรายการนั้น ๆ สอดคล้องกับแนวทางการทำงานของชุมชนหรือไม่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการคัดกรองและตรวจสอบในระดับหนึ่ง จึงจะเห็นได้ว่า รายการที่มีโอกาสได้ถ่ายทำและนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมนั้น มักจะเป็นรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน นำเสนอเรื่องราวของตลาดน้ำในแง่ของการพัฒนาและอนุรักษ์วิถีชาวสวน บทบาทผู้นำชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ฯลฯ หากเป็นรายการที่ฉีกแนวทางต่างออกไปจากนี้ ก็มักจะได้รับการแนะนำให้ลองเลือกไปถ่ายทำรายการในสถานที่อื่น

สื่อที่ถือได้ว่า สร้างกระแสการรับรู้เกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมได้เป็นอย่างมาก และเป็นจุดพลิกผันสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ได้แก่ สื่อโทรทัศน์และสื่ออินเทอร์เน็ต

1. สื่อโทรทัศน์

สื่อโทรทัศน์ถือเป็นสื่อที่สร้างกระแสการรับรู้เกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมได้เป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงมีสื่อโทรทัศน์ที่เข้ามาติดต่อขอถ่ายทำรายการแนะนำตลาดน้ำแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง แต่ในทันทันนี้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างรายการโทรทัศน์รายการแรก ๆ ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยม พร้อมทั้งพิจารณารูปแบบและเนื้อหาของรายการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 รายการ เมืองหลวงของเรา ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 วันจันทร์ที่ 14 กรกฎาคม 2551 เวลา 14.15-14.40 น.

ผู้ดำเนินรายการ

คุณศิริรัตน์ อานนท์ และคุณอภิรักษ์ หาญพิชิตวณิชย์

รูปแบบรายการ

เป็นรายการที่นำเสนอข่าวสารความเป็นไปเกี่ยวกับเมืองหลวง การดำเนินงานของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานและเครือข่ายต่าง ๆ รวมถึงสิ่งอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจและเป็นแหล่งเรียนรู้ในกรุงเทพมหานคร ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ทุกวันจันทร์ เวลา 14.15-14.40 น.

เนื้อหารายการ

ผู้ดำเนินรายการได้พูดคุยกับนายวรภาส รุจิโกชน์ ผู้อำนวยการเขตตลิ่งชัน เกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยม ความเป็นมาและจุดเด่นที่ยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก ซึ่งผู้อำนวยการเขตตลิ่งชันยกความดีความชอบให้กับนายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชน ที่ริเริ่มรวบรวมคนในชุมชนมาร่วมกันสร้างตลาดน้ำของชุมชนขึ้นมา ปัจจุบันตลาดน้ำแห่งนี้จึงเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ธรรมชาติ วิถีชีวิตชาวสวนดั้งเดิมและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับคนเมืองได้เป็นอย่างดี

จากนั้น ผู้ดำเนินรายการก็ได้ไปพูดคุยกับนายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชนคลองลัดมะยม โดยผู้นำชุมชนได้พาชมสถานที่ต่าง ๆ ที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ทั้งส่วนที่เป็นตลาดน้ำ และส่วนที่เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชาวสวนในบริเวณสวนเจียมตน ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่สำหรับให้เด็ก ๆ มาทำกิจกรรมสร้างงานศิลปะ โรงปุ๋ยและพันธุ์พืชสำหรับสาธิตการทำปุ๋ยอินทรีย์ ห้องสมุดที่เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับให้คนในชุมชนและผู้มาเยือน ทุกเพศทุกวัยได้ใช้พักผ่อนหย่อนใจและค้นคว้าหาความรู้

รายการได้เน้นย้ำถึงวัตถุประสงค์ของการสร้างตลาดน้ำคลองลัดมะยมที่ไม่ใช่เพียงแค่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนเท่านั้น แต่เป้าหมายที่สำคัญยิ่งกว่าคือการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์คลองและสร้างกิจกรรมชุมชนเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้กลับมาอยู่ร่วมกันแบบเอาใจใส่และเอื้ออาทรต่อกัน นำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนของคนในชุมชนโดยรวม นอกจากนี้ สำหรับชุมชนที่ได้ดูแลแบบอย่างจากตลาดน้ำคลองลัดมะยมแล้ว หากต้องการพัฒนาชุมชนตนเองให้ได้เช่นเดียวกันบ้าง ผู้นำชุมชนก็ได้เสนอว่า ควรเริ่มจากการรวมตัวกันและค้นหาทุนที่มีในชุมชน ซึ่งทุนในที่นี้ อาจไม่จำเป็นต้องเป็นทรัพย์สินเงินทองเสมอไป แต่หมายรวมถึงทุนทางปัญญาและกำลังคนที่มีมาร่วมแรงร่วมใจกัน ร่วมกันคิดว่าชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างไรให้มีความสุข

โดยความสุขในที่นี้ อาจไม่ใช่การร่ำรวยมากมาย แต่เป็นการอยู่ร่วมกันด้วยความรักและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน จากนั้นแต่ละชุมชนก็จะทราบเองว่า ควรจะพัฒนาชุมชนไปในทิศทางใด

1.2 รายการคนไทยหัวใจไม่ท้อ ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2551 เวลา 17.05-17.30 น.

ผู้ดำเนินรายการ

หม่อมหลวงสรลาลี กิตติยากร คุณไพบูลย์เกียรติ เขียวแก้ว และคุณวัชรินทร์ ฟรานซิส แองกอส

รูปแบบรายการ

เป็นรายการสารคดีที่เกิิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มุ่งถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของบุคคลหรือชุมชนจากหลากหลายสาขาอาชีพ หลากหลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ซึ่งพบเจอกับอุปสรรคต่าง ๆ นานาในการดำเนินชีวิต และมีการยืนหยัดต่อสู้ฟันฝ่ามารุสมเหล่านั้นด้วยความเข้มแข็ง อดทน พากเพียร ไม่ย่อท้อ ทั้งยังตั้งมั่นอยู่ในคุณความดีอย่างเหนียวแน่น จนกระทั่งก้าวผ่านความทุกข์ยากลำบากในชีวิตตนเองมาได้ สามารถนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกเล่าเป็นประสบการณ์ชีวิตจริง เพื่อช่วยชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาและให้ข้อคิดเตือนใจแก่ผู้ชมทั่วไป รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความไม่ท้อ พอเพียง พอดี มีสติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และยังช่วยเสริมสร้างพลังใจให้กับผู้ชมที่กำลังเผชิญสภาวะปัญหาในการทำงานหรือการดำเนินชีวิตอีกด้วย โดยรายการจะออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ทุกวันเสาร์ เวลา 17.05-17.30 น.

เนื้อหารายการ

รายการได้นำเสนอเรื่องราวของตลาดน้ำคลองลัดมะยมผ่านการพูดคุยกับ นายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สะท้อนให้เห็นความมุ่งมั่นและพยายามพัฒนาตลาดน้ำคลองลัดมะยมขึ้นมา เพื่อจุดประสงค์หลักในการอนุรักษ์คลองที่ผู้คนเริ่มละเลยและปล่อยให้สกปรก เต็มไปด้วยขยะ

ในการเริ่มต้นจะทำสิ่งใด ก็เป็นธรรมดาที่มีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย อีกทั้งการจะทำตลาดให้เป็นที่รู้จักและมีผู้มาเยือนเป็นประจำอย่างต่อเนื่องนั้นก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ถ่ายนั้ก คนบางส่วนในชุมชนจึงมองว่าอาจจะไม่สำเร็จ เพราะชุมชนคลองลัดมะยมเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ ที่ไม่ค่อยมีใครรู้จัก แต่ด้วยความมุ่งมั่นที่จะทำเพื่อส่วนรวม แม้จะมีแรงด้านเพียงใด นายชวนก็ไม่ย่อท้อต่อปัญหาหรืออุปสรรค รวมทั้งยังมีทัศนคติเชิงบวกว่าปัญหาเป็นสิ่งที่แก้ได้และทำให้คนเรามีความก้าวหน้า ประกอบกับครอบครัวก็เข้าใจและให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี นายชวน

จึงยังคงดำเนินการต่อไป ใช้วิธีการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง ทั้งเรื่องการพายเรือเก็บขยะและการสร้างตลาดน้ำด้วยเงินทุนของตนเองร่วมกับญาติ ๆ

สุดท้าย ความพยายามนั้นก็ประสบความสำเร็จ ชาวชุมชนได้ประโยชน์จากการมีตลาดน้ำในการหารายได้เสริมเล็ก ๆ น้อย ๆ และเข้ามามีส่วนร่วมที่ตลาดน้ำมากขึ้น คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์แม่น้ำลำคลองเพื่อจะได้ใช้เป็นแหล่งทำรายได้ให้ชุมชนพออยู่พอกินต่อไป แนวคิดเหล่านี้ เป็นสิ่งที่จะต้องส่งผ่านและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อรักษาวิถีชุมชนและพื้นที่ธรรมชาติเหล่านี้ไว้ เพราะในสังคมเมืองทุกวันนี้ นับวันจะหาพื้นที่ส่วนที่อุดมสมบูรณ์เช่นนี้ได้ยากเต็มที คนรุ่นเก๋าก็ค่อย ๆ ร่วงโรยไป การอนุรักษ์พื้นที่ให้เป็นแบบอย่างแก่เยาวชน จึงเสมือนเป็นการส่งต่อ “คบเพลิง” ที่โชติช่วงชัชวาลย์ให้คนรุ่นลูกหลานได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ เมื่อชุมชนสามารถดำเนินการได้สำเร็จจนเห็นผลเป็นรูปธรรม หน่วยงานภายนอกที่เห็นความตั้งใจดีของชุมชนก็จะเข้ามาสนับสนุนในเรื่องการให้ความรู้ในการบริหารจัดการต่าง ๆ ก็จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ

1.3 รายการตลาดสดสนามเป้า ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5
เมื่อวันอาทิตย์ที่ 29 มิถุนายน 2551

ผู้ดำเนินรายการ

คุณคะเนิงนิจ จักรสมิทธานนท์ คุณสุวิภา กุลดั่งวัฒนา และคุณปวันรัตน์ นาคสุริยะ

รูปแบบรายการ

เป็นรายการวาไรตี้ นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดย่านต่าง ๆ ทั้งความเป็นมา สิ่งที่น่าสนใจ ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของผู้คนที่ประกอบอาชีพค้าขายในชุมชนต่าง ๆ ผ่านกิจกรรมซึ่งแขกรับเชิญของรายการจะเข้าไปมีส่วนร่วมเรียนรู้การเป็นพ่อค้าแม่ค้า ตั้งแต่กระบวนการผลิตสินค้าขึ้น ๆ ในแต่ละขั้นตอน ไปจนกระทั่งออกไปขายสินค้าด้วยตนเอง โดยจะมีการสอดแทรกแง่คิดและหลักในการดำเนินชีวิตของผู้ค้าแต่ละท่าน ตลอดจนแรงบันดาลใจที่ทำให้มีความมุ่งมั่นพากเพียร ประกอบอาชีพสุจริตมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากนี้ รายการยังแบ่งช่วงเวลาทำรายการ ใช้ชื่อช่วงว่า “คนดีศรีตลาด” เพื่อนำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่เป็นแบบอย่างของผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายโดยสุจริต และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมด้วยจิตอาสา รายการดังกล่าวออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 ทุกวันอาทิตย์ เวลา 20.15-21.05 น.

เนื้อหารายการ

ช่วง “คนดีศรีตลาด” รายการได้นำเสนอเรื่องราวของนายชวน ชูจันทร์ ผู้นำชุมชนคลองลัดมะยม ผู้ซึ่งดำเนินการพัฒนาตลาดน้ำคลองลัดมะยมขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยรวม ด้วยการเสียสละทั้งเงินทุนของตนเองและเวลา เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการที่จะโน้มน้าวให้คนในชุมชนหันมาตระหนักในคุณค่าของแม่น้ำลำคลองและร่วมกันอนุรักษ์ไว้ให้อยู่ชั่วลูกชั่วหลาน ดังที่นายชวนกล่าวว่า “ถ้าไม่นับหนึ่ง มันก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น..แต่ถ้ามันดีขึ้นก็คุ้ม” ความมุ่งมั่นที่ไม่ได้หมายถึง การได้เงินคืนเป็นจำนวนมาก แต่หมายถึงการทำให้ชุมชนกลับมามีชีวิตชีวา ผู้คนอยู่อาศัยอย่างมีความสุข

รายการยังได้สัมภาษณ์ชาวชุมชนคนอื่น ๆ ถึงความรู้สึกต่อนายชวน ซึ่งต่างก็ชื่นชมในความคิดริเริ่มของนายชวนที่คิดสร้างตลาดน้ำและพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า คนอย่างนายชวนหาได้ยาก เป็นผู้ที่ทำเพื่อประโยชน์ของชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทนสำหรับตนเอง โดยชักชวนคนในชุมชนมาร่วมกันทำตลาดน้ำเพื่อรักษาความสะอาดและอนุรักษ์คลองอันเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาวิถีชุมชนดั้งเดิมด้วย

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การสร้างตลาดน้ำคลองลัดมะยมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นอกจากจะทำให้เศรษฐกิจในชุมชนหมุนเวียนแล้ว ยังคล้ายกับเป็นกุศโลบายให้คนหันมาใช้คลองและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์คลองให้สะอาดอยู่เสมอ เพราะถ้าหากคนในชุมชนไม่ดูแลคลอง ปล่อยให้เน่าเสีย ก็เท่ากับเป็นการทำลายแหล่งทำมาหากินของตนเอง

1.4 รายการทุ่งแสงตะวัน ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ไทยทีวีสี ช่อง 3 เมื่อวันเสาร์ที่ 24 มกราคม 2552 เวลา 06.25-06.50 น.

ผู้ดำเนินรายการ

คุณนิรมล เมธีสุวกุล

รูปแบบรายการ

เป็นรายการสารคดีสำหรับเยาวชน นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและชุมชนต่าง ๆ โดยผ่านมุมมองของเด็ก ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนมีความคิดสร้างสรรค์และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รายการดังกล่าวออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ไทยทีวีสี ช่อง 3 ทุกวันเสาร์ เวลา 06.25-06.50 น.

เนื้อหารายการ

รายการได้ชี้ให้เห็นความน่าสนใจของตลาดน้ำคลองลัดมะยมที่นอกจากจะมีสินค้าผลผลิตชาวสวน อาหาร และบรรยากาศที่ร่มรื่นแล้ว ยังมีเรื่องราวของชาวสวน วิถีชีวิตที่อยู่คู่

กับสายน้ำ ซึ่งชาวชุมชนต้องการถ่ายทอดให้ผู้มาเยือนได้รับรู้ ในขณะที่สวนที่ยังมีลักษณะธรรมชาติดั้งเดิมเช่นนี้ในกรุงเทพมหานคร ก็เหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น

มีเด็ก ๆ มาร่วมรายการ 3 คน โดยทั้งสามล้วนเป็นลูกหลานชาวสวนในชุมชน โดยแท้ ทั้งสามพาชมสวนเจียมตนและทำกิจกรรมต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การทำงานศิลปะในสวนเจียมตน เช่น การทำผ้าบาติกและปั้นดินเหนียวเป็นรูปร่างรูปทรงต่าง ๆ จากนั้นเด็ก ๆ ก็พาไปชมห้องสมุดกลางสวน สถานที่ที่เด็ก ๆ ชอบมา เพราะเป็นพื้นที่ให้ความรู้ มีที่นั่งและมีหนังสือให้อ่านจากห้องสมุด เด็ก ๆ ก็เดินต่อไปพาเข้าไปชมสวน แนะนำให้รู้จักต้นไม้ต่าง ๆ ในสวน เช่น มะพร้าว ใบเคย ขนุน รวมถึงสวนเครื่องดมยาที่ปลูกพืชสมุนไพร เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ ใ้ด้วย

นอกจากนี้ ชุมชนยังมีพิพิธภัณฑ์เรือจำลองที่สร้างขึ้นโดยความคิดริเริ่มของนายสุรัชย์ รุณบุญรอด มีการสอนต่อเรือทุกวันเสาร์-อาทิตย์ การต่อเรื่อนี้นอกจากจะทำให้เด็กได้ฝึกสมาธิแล้ว เรายังสามารถใช้เรือเป็นสะพานให้เด็กเกิดความผูกพันกับคลองได้ด้วย ดังที่นายสุรัชย์กล่าวว่า “ถ้าเราให้เด็กมาดูแลคลอง แต่ยังขับรถอยู่ ความผูกพันก็ไม่เกิด”

ภายในพิพิธภัณฑ์มีเรือจำลองหลายแบบ เด็ก ๆ ต่างแนะนำเรือที่ชอบ เช่น เรือผีหลอก เป็นเรือจับปลา จะมีกระดานสีขาว พอปลาเห็นก็จะกระโดดขึ้นมา หรือเรือส้มปั้น ซึ่งมีพื้นที่หน้าเรือขนาดใหญ่และกว้าง ใช้สำหรับวางของได้ แม้ค้าจะใช้เรือประเภทนี้สำหรับขายของ เช่น ผลไม้ นอกจากนี้ ก็มีการนำเรือจริงมาแสดงไว้ด้วย เป็นเรือพายสำหรับให้พระใช้เมื่อบิณฑบาต ผู้ดำเนินรายการได้ชี้ให้เห็นว่า การใช้เรือพายยังมีส่วนที่ทำให้คลองไม่ตาย น้ำไม่เน่าเสีย เพราะเป็นการเพิ่มออกซิเจนให้แก่ น้ำในคลองด้วย

รายการยังได้พูดคุยกับนายชวน ชูจันทร์ ซึ่งกล่าวว่า เวลากว่า 4 ปี ที่ตั้งตลาดน้ำขึ้นมา มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชุมชนแบบค่อยเป็นค่อยไป อาจจะยังไม่ถึงเป้าหมายสูงสุด คือ การที่ไม่มีขยะในแม่น้ำลำคลองเลย แต่ทุกวันนี้คุณภาพน้ำก็ดีขึ้นมาก เห็นได้จากที่ไม่นานมานี้ได้พบสัตว์ที่ไม่คิดว่าจะได้เจอ เช่น กุ้งก้ามกราม ด้วย

ช่วงท้ายรายการ เด็ก ๆ ได้กล่าวสรุปว่า การรักษาสวนธรรมชาติของชุมชนไว้เป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้มีพื้นที่ให้ได้มาหลบร้อน เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงยังมีห้องสมุดให้เด็ก ๆ ได้มาอ่านหนังสือ ถือเป็นแหล่งให้ความรู้ได้เป็นอย่างดี

2. สื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) ถือเป็นอีกสื่อหนึ่งที่ช่วยเผยแพร่เรื่องราวของตลาดน้ำคลองลัดมะยมให้เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวในวงกว้าง เพราะสื่ออินเทอร์เน็ตเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารโต้ตอบกันได้ (Interactivity) ระหว่างผู้ที่เข้ามาเยือนเว็บไซต์นั้น ๆ ผ่านพื้นที่ที่กำหนดไว้ โดยผู้ส่งสารอาจเป็นได้ทั้งองค์กรสื่อมวลชนขนาดใหญ่ เช่น เว็บไซต์ข่าวออนไลน์ต่าง ๆ (Online

News) หรือบางครั้งก็อาจเป็นเพียงบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจคล้ายกัน เมื่อเข้ามาเยี่ยมชมเว็บไซต์ก็สามารถเป็นผู้ส่งสาร ผ่านกระดานข่าว/เว็บบอร์ด (Webboard) หรือเว็บล็อก (Weblog) ซึ่งเป็นพื้นที่สื่อสารส่วนตัวที่สามารถลงทะเบียน (Registration) กับผู้ให้บริการ เพื่อใช้เป็นพื้นที่สื่อสารที่ผู้ส่งสารสามารถจัดหน้าเว็บ วางรูปแบบและถ่ายทอดเรื่องราวหลากหลายได้ตามที่ตนต้องการ โดยเรื่องราวเหล่านั้น ผู้รับสารสามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวางเกือบทั่วทุกมุมโลกเลยทีเดียว

จากการค้นคว้าข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า เรื่องราวของตลาดน้ำคลองลัดมะยมปรากฏในสื่ออินเทอร์เน็ตทั้งในเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ของสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ (Web Newspaper / Online Newspaper) เช่น ผู้จัดการออนไลน์ หนังสือพิมพ์แนวหน้า ฯลฯ รวมถึงกระดานข่าว (Webboard) หรือเว็บล็อก (Weblog) ต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่พบว่ามักจะถูกถ่ายทอดในรูปของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การท่องเที่ยว ผ่านกระดานข่าวและเว็บล็อก ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ และเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารแบบโต้ตอบกันได้ กล่าวคือ ผู้ที่เคยไปเยือนตลาดน้ำคลองลัดมะยมแล้วเกิดความประทับใจ ก็จะมาเขียนถ่ายทอดเรื่องราวความประทับใจนั้นผ่านสื่อออนไลน์ดังกล่าว เพื่อให้คนที่อยู่ในสังคมออนไลน์เดียวกันนั้นได้มารับรู้และแสดงความคิดเห็นต่อไป

ตัวอย่างเว็บไซต์ที่กล่าวถึงตลาดน้ำคลองลัดมะยม ได้แก่

2.1 เว็บไซต์ออนไลน์ ได้แก่ ผู้จัดการออนไลน์ (Manager Online) เว็บไซต์ที่นำเสนอข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต ของบริษัทในเครือผู้จัดการ นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมไว้หลายครั้งในคอลัมน์ต่าง ๆ กัน ดังนี้

1) สารคดีท่องเที่ยว ประจำวันที่ 18 ธันวาคม 2550 เวลา 15.13 น. หัวข้อเรื่อง “เล็กๆ แต่เป็นกันเอง ที่ ‘ตลาดน้ำคลองลัดมะยม’” โดยมีเนื้อหาบอกเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของตลาดน้ำคลองลัดมะยม พร้อมทั้งพาชมสถานที่ต่าง ๆ ที่น่าสนใจในบริเวณตลาดน้ำคลองลัดมะยม ทั้งตลาดน้ำที่เต็มไปด้วยอาหารการกินแบบโบราณที่หลากหลาย สินค้าเกษตร ผลผลิตจากสวน รวมถึง สวนเจียมตนและพิพิธภัณฑ์เรือจำลอง ตลอดจนมีการแนะนำกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจต่าง ๆ เช่น การพายเรือและนั่งเรือชมคลอง ด้วย

2) บทความในคอลัมน์คุณภาพชีวิต ประจำวันที่ 23 มกราคม 2551 เวลา 09.44 น. หัวข้อเรื่อง “พื้นที่ชีวิต “คนริมคลอง” ตลาดน้ำคลองลัดมะยม-วัดสะพาน”

เนื้อหาบทความเกี่ยวกับการฟื้นฟูชุมชนริมคลองด้วยการสร้างตลาดน้ำขึ้นมา ซึ่งเป็นความพยายามและตั้งใจของผู้นำชุมชนของตลาดทั้งสองแห่งที่ต้องการทำเพื่อประโยชน์ชุมชนโดยรวม โดยบทความได้นำเสนอมุมมองของรองศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินดา-มณีโรจน์

เกี่ยวกับพัฒนาการ ความสำเร็จ โอกาส อุปสรรคและปัญหาของตลาดทั้งสองแห่ง ในฐานะผู้รับผิดชอบการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวและเข้ามาให้ความรู้แก่ชุมชนคลองลัดมะยมและวัดสะพานด้วย

2.2 กระดานข่าว (Webboard) หรือเว็บล็อก (Weblog)

พบว่าเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมได้ถูกถ่ายทอดผ่านกระดานข่าวและเว็บล็อกหลายแห่งพอสมควร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสังคมออนไลน์สำหรับผู้ที่ชอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีธรรมชาติ วิถีชุมชน รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยด้วย ตัวอย่างเช่น

1) เว็บไซต์ Thailand Mountain Bike (www.thaimtb.com) เป็นเว็บไซต์สำหรับผู้ที่ชื่นชอบการเดินทางหรือท่องเที่ยวโดยใช้จักรยาน ซึ่งจะมีการนำเสนอเรื่องราวที่หลากหลายเกี่ยวกับการใช้จักรยาน ทั้งที่เป็นสาระความรู้ เช่น การดูแลรักษา เทคนิคการปั่นจักรยาน และบทความต่าง ๆ เกี่ยวกับการออกกำลังกายและดูแลสุขภาพ รวมถึงยังมีพื้นที่สำหรับผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชมได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ และประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยใช้จักรยานผ่านกระดานข่าว มุมวิจารณ์ มุมสมาชิก ฯลฯ ด้วย โดยหนึ่งในเรื่องราวเหล่านั้น ก็มีเรื่องของการไปท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองลัดมะยม โดยใช้จักรยานเป็นพาหนะด้วย นำเสนอเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2550

เนื้อหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยมในเว็บไซต์ดังกล่าวได้นำเสนอรูปภาพประกอบคำบรรยาย ใช้ภาพเล่าเรื่องเพื่อให้เห็นบรรยากาศของตลาดน้ำคลองลัดมะยมที่เพิ่งตั้งขึ้นได้ไม่นาน การเดินทางสะดวก มีตลาดที่จำหน่ายสินค้าที่ผลิตในชุมชน ทั้งผักผลไม้ อาหารการกิน และขนมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ถึงแม้จะเป็นตลาด แต่ก็มีความสะอาดที่สงบร่มรื่นกว่าตลาดหลาย ๆ แห่งที่มักเสียงดังอีกทีก็ครึกโครม นอกจากนี้ ยังมีสถานที่น่าสนใจอื่น ๆ ที่ควรไปแวะชม ได้แก่ พิพิธภัณฑ์เรือจำลอง สวนเจียมตนซึ่งภายในมีห้องสมุดและสวนให้ได้เรียนรู้จักต้นไม้หลากหลายชนิด ตลอดจนผู้เขียนยังได้แนะนำกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น การพายเรือหรือนั่งเรือชมคลองและวิถีชีวิตชาวคลองด้วย

2) เว็บล็อก <http://www.thaigoodview.com/node/17514> โดยผู้เขียนใช้นามปากกาว่า ryo นำเสนอเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2551

เว็บล็อกดังกล่าวได้เขียนถึงตลาดน้ำย่านตลิ่งชัน ซึ่งมีหลัก ๆ อยู่ 3 แห่ง คือ ตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำวัดสะพานและตลาดน้ำคลองลัดมะยม เว็บไซต์ได้บอกถึงความเป็นมาและกิจกรรมท่องเที่ยวที่น่าสนใจของตลาดน้ำแต่ละแห่ง โดยตลาดแต่ละแห่งมีจุดเด่นที่

แตกต่างกัน ดังมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าชอบความคึกคัก ผู้คนเดินเบียดเสียดกัน ไม่แนะนำให้มาที่นี่ เพราะตลาดน้ำคลองลัดมะยม ไม่ใช่ตลาดน้ำขนาดใหญ่ แต่ตลาดขนาดเล็ก ๆ นี้แหละที่ผู้มาเยือนสามารถสัมผัสวิถีชีวิตคนที่นี่ได้อย่างใกล้ชิด”

สำหรับสิ่งที่น่าสนใจของตลาดน้ำคลองลัดมะยม นอกเหนือจากตลาดน้ำที่มีสินค้าอาหารการกินจำหน่ายหลากหลายแล้ว ก็ยังมีพื้นที่เรียนรู้และสวนที่ยังเป็นธรรมชาติ เปิดให้ผู้คนเข้ามาสัมผัสและเรียนรู้จักพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ พร้อมทั้งยังมีพิพิธภัณฑ์เรือจำลอง ที่บอกเล่าเรื่องราวของเรือแต่ละประเภท พร้อม ๆ กับเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้จักการดำเนินชีวิตควบคู่สายน้ำของคนไทยมาแต่โบราณด้วย

ภาพรวมรูปแบบการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน

ในภาพรวม จะเห็นได้ว่า องค์กรภายนอกต่าง ๆ ได้เริ่มเข้ามาเมื่อตลาดน้ำก่อตั้งมาเป็นระยะเวลาประมาณ 2-3 ปี คือเข้ามาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงเป็นเวลาที่ตลาดเริ่มตั้งตัวได้และเป็นที่รู้จักพอสมควร โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนนั้น มักจะเป็นฝ่ายเข้ามาติดต่อชุมชนก่อน อาจเป็นเพราะหน่วยงานเหล่านั้นเริ่มเห็นวาทะกิจกรรมของชุมชนเริ่มประสบผลสำเร็จเห็นเป็นรูปธรรม เป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนชาวสวนริมคลองดั้งเดิม น่าจะมีการสนับสนุนให้มีการจัดการอย่างยั่งยืน จึงเริ่มมีการจัดวิทยากรมาให้ความรู้และพาคนในชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ๆ ดังที่นายชวนกล่าวถึงองค์กรภายนอกที่เข้ามาในชุมชนว่า “... เขาเข้ามาเอง เพราะเขาเห็นว่า ชุมชนเราเป็นหลักเป็นฐานแล้ว มองว่าทำกิจกรรมอย่างนี้แล้ว มีใครมาอบรมหรือยัง มันควรจะมียุทธวิธีการในการบริการนะ...ก็จะจัดวิทยากรอบรมเข้ามา หรือพาไปดูงาน...” (ชวน ชูจันทร์, สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2551)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า รูปแบบการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน แบ่งได้หลัก ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ดังนี้

1. การสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือแนวทางในการพัฒนาชุมชน
2. การสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชน
3. การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม
4. การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชุมชนและตลาดน้ำคลองลัดมะยม

1. การสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือแนวทางในการพัฒนาชุมชน

ก่อนที่หน่วยงานต่าง ๆ จะเข้ามาดำเนินการใด ๆ เพื่อสนับสนุนการทำงานของชุมชนคลอญ์ดมัยนั้น จะต้องมีการเข้ามาพูดคุยกับแกนนำชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของชุมชนที่มีบทบาทในการรับสาร วิเคราะห์ ตีความ ตัดสินใจ แล้วนำไปถ่ายทอดแก่คนในชุมชนอีกต่อหนึ่ง โดยมีลักษณะเป็นการระดมความคิดเห็น (Brainstorming) ของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในโครงการนั้น ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน สถาบันการศึกษาและผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนในเรื่องนั้น ๆ ร่วมกัน

ทั้งนี้ พบว่าในการดำเนินงานของหน่วยงานภายนอก จะมีการสื่อสารกับระดับแกนนำชุมชนค่อนข้างมาก เพราะถือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ของชุมชน ดังนั้น การพูดคุยในระดับแกนนำชุมชน จึงเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และรับทราบปฏิกิริยาตอบกลับระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก ให้ทั้งสองฝ่ายได้รับรู้นโยบาย เป้าหมาย แนวทางและวิธีการทำงานของกันและกัน หากพบว่าสอดคล้องกัน ก็จะได้ปรึกษาหารือในรายละเอียดการดำเนินโครงการต่าง ๆ ต่อไป หรือหากมีบางส่วนไม่สอดคล้องกัน หน่วยงานภายนอกก็จะได้ปรับแผนการทำงาน และวางแผนโครงการพัฒนาให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนให้ได้มากที่สุด แต่ถ้าแนวทางการทำงานของหน่วยงานนั้น ๆ ไม่มีความสอดคล้องกันกับชุมชนเลย หน่วยงานก็จะได้พิจารณาชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

รูปแบบการสื่อสารที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้แก่ การใช้สื่อบุคคลซึ่งเอื้อให้เกิดการสื่อสารสองทาง เปิดโอกาสให้ทั้งชุมชนและหน่วยงานภายนอกเป็นทั้งผู้ส่งสารและรับสาร เพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกันก่อน ดังตัวอย่างที่กล่าวมา ได้แก่ การที่เจ้าหน้าที่ของกองการท่องเที่ยวฯ กรุงเทพมหานคร บางกอกฟอรั่ม หรือสื่อโทรทัศน์ต่าง ๆ เข้ามาพูดคุยกับผู้นำชุมชนก่อน สำหรับเป้าหมายการทำงานของกองการท่องเที่ยวฯ กรุงเทพมหานคร กับบางกอกฟอรั่มนั้น สอดคล้องกับชุมชนอยู่แล้ว คือต้องการพัฒนาชุมชนยั่งยืนและการท่องเที่ยวยั่งยืน การมาพูดคุยกันก่อนในช่วงแรก ทำให้ทั้งสององค์กรได้รู้แนวทางการทำงานของชุมชน และปรับแผนการทำงานให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ส่วนสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ต่าง ๆ ก่อนจะเข้ามาทำรายการก็ต้องติดต่อเข้ามาพูดคุยกับผู้นำชุมชนก่อนเช่นกัน หากแนวทางหรือนโยบายของรายการไม่สอดคล้องกับชุมชน เช่น เน้นการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจมากเกินไป ก็อาจจะได้รับการปฏิเสธ

ทั้งนี้ การสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือกับแกนนำชุมชนนั้นจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่มีการกำหนดวาระตายตัว ทั้งก่อนดำเนินโครงการ ขณะดำเนินโครงการและเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลโครงการในเบื้องต้นด้วย

2. การสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชน

หลังจากการเข้ามาพูดคุยกับแกนนำชุมชนแล้ว หากหน่วยงานนั้น ๆ มีนโยบายการทำงานสอดคล้องกับชุมชน ก็จะได้มีการตกลงเริ่มดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อมาสนับสนุนชุมชนต่อไป เนื่องจากการพัฒนาชุมชนตลาดน้ำคลองลัดมะยม อาจแบ่งเป็นสองส่วนหลัก ๆ คือส่วนของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับส่วนของการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาทั้งสองส่วนนั้น จำเป็นจะต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่คนในชุมชนด้วย

ในส่วนการพัฒนาตลาดน้ำของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน จากเดิมที่คนในชุมชนเคยแต่ทำสวน แต่ต้องเริ่มหันมาช่วยกันสร้างชุมชนท่องเที่ยว อันจะเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและยกระดับเศรษฐกิจในชุมชน จึงต้องมีการพัฒนาทักษะความรู้ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในแนวทางที่อนุรักษ์ธรรมชาติและวิถีดั้งเดิมของชุมชนเอาไว้ ซึ่งในส่วนนี้ กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ก็ได้เข้ามาสนับสนุน โดยการพาแกนนำชุมชนและชาวชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จอยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้ชุมชนได้เห็นแบบอย่างและนำไปปรับประยุกต์กับชุมชนของตนต่อไป

ในส่วนของการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนอย่างยั่งยืน ถือว่าบางกอกฟอรั่มได้เข้ามาร่วมงานกับชุมชนและสนับสนุนในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชนคลองลัดมะยมได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่าง ๆ หลากหลาย เช่น การพาผู้นำชุมชนไปศึกษาดูงานพัฒนาชุมชนในชุมชนอื่น ๆ ซึ่งก็เป็นการให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชนรวมทั้งสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้และวิธีการทำงานไปในตัวด้วย นอกจากนี้ บางกอกฟอรั่มยังให้ความสำคัญกับการจัดการ ค้นคว้า และเผยแพร่องค์ความรู้ในชุมชนด้วย จึงมีการจัดกิจกรรมค่ายเพื่อให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชน ให้เยาวชนในชุมชนเห็นความสำคัญของการสืบทอดประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาในชุมชน และอนุรักษ์ทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนชาวสวนเอาไว้ชั่วลูกชั่วหลาน

จากตัวอย่างที่กล่าวมา รูปแบบการสื่อสารเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชนพบว่ามักเป็นสื่อกิจกรรม ได้แก่ การจัดกิจกรรมศึกษาดูงาน การจัดค่ายเยาวชน ฯลฯ โดยเป็นการสื่อสารที่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายที่ชัดเจน และดำเนินการสื่อสารไปตามแผนโครงการที่วางไว้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ พร้อมทั้งกระตุ้นให้มีการสื่อสารสองทางและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้สามารถประเมินได้ว่า ผู้รับสารมีการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เพียงใด

ทั้งนี้ ในแง่ของการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ขององค์กรภายนอก จะสังเกตได้ว่า ไม่ได้มีการจัดการอบรมอย่างเป็นทางการให้แก่ชาวบ้าน อาจเป็นเพราะการจัดอบรมชาวบ้านนั้นอาจจะไม่

สอดคล้องกับบริบทชุมชนซึ่งชาวชุมชนต่างมีภาระต้องดูแลสวน นอกจากนี้ นายระพีพัฒน์ เกษโกศล เจ้าหน้าที่กองการท่องเที่ยวฯ ยังได้กล่าวอีกว่า วิธีการเรียนรู้ที่ได้ผลอย่างมากคือการเรียนรู้จากการทำงานจริง ๆ กล่าวคือ เมื่อเกิดปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ชาวชุมชนก็มาร่วมกันถกเถียงแสดงความคิดเห็น ร่วมกันแก้ไขปัญหา เมื่อได้ร่วมกันแก้ไขปัญหา ก็จะได้เรียนรู้กันและกันมากขึ้น และมีแนวทางในการพัฒนาต่อยอดยิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว เพราะปัญหาที่พบในแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันไป หรือแม้จะเป็นปัญหาในลักษณะเดียวกัน แต่ก็อาจมีความแตกต่างกันในแง่ของบริบททางวัฒนธรรมและสังคม วิธีการแก้ปัญหาจึงต้องเกิดมาจากการระดมความคิดเห็นในชุมชน จึงจะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด ตรงตามความต้องการของชาวชุมชนส่วนรวม

วิธีที่สำเร็จที่สุดคือ การเรียนรู้จากการทำงาน ผมถึงพยายามจะสร้างกิจกรรม คือ ถกเถียงกันแล้วค่อยไปทำ เหมือนสามชุก...สามชุกเขาก็ไม่ได้เก่งเพราะใครสอนเขาเลย...ทำผิดทำถูก ดันรนไปเรื่อย ๆ เขาก็เก่งขึ้นมา แต่รับรองว่าไม่มีคอร์สสำเร็จรูป...ของอย่างนี้มันสอนกันไม่ได้ ต้องค้นหาวิธีการด้วยตนเอง กระตุ้นให้อยากนั้นได้ แต่ทำให้ทำเป็นคงไม่ได้...เราก็สอนเขาไม่ได้ เพราะเราก็ไม่รู้ เขาต้องค้นด้วยตัวเอง ทุกที่ก็จะมีบางอย่างที่เหมือนกัน ที่ลอกเลียนกันได้บ้าง แต่มากกว่าครึ่งหนึ่ง เป็นเรื่องที่เขาจะต้องค้นให้เจอเอง... (ระพีพัฒน์ เกษโกศล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2551)

3. การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม

เป็นรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนชุมชนคลองลัดมะยมมักจะใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ จะเป็นเสมือนสื่อกลางที่กระตุ้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมคิดร่วมสร้างในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชน เพื่อให้การพัฒนาชุมชนตอบสนองความต้องการของชุมชนโดยรวมอย่างแท้จริง และสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างชาวชุมชนและสำนักความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

รูปแบบการสื่อสารดังกล่าว มักเน้นให้เกิดการสื่อสารสองทางให้มากที่สุดโดยผ่านสื่อกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพูดและแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน เช่น การจัดเวทีชาวบ้านของกองการท่องเที่ยวฯ กรุงเทพมหานคร ภายหลังจากที่ได้พาผู้นำชุมชนและชาวชุมชนส่วนหนึ่งไปศึกษาดูงานมาแล้ว หรือการจัดวงสนทนาของบางกอกฟอรัม ที่ต้องการ

กระตุ้นให้เกิดการสื่อสารในรูปแบบที่ทำให้ชาวชุมชนได้มีโอกาสเปิดอก รับรู้ความรู้สึกเบื้องต้นของกันและกัน และค้นหาว่าความสุขของชุมชนคลองลัดมะยมที่แท้จริงคืออะไร เป็นต้น

4. การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชุมชนและตลาดน้ำคลองลัดมะยม

องค์กรภายนอกต่าง ๆ ที่เข้ามาพัฒนาชุมชน มีบทบาทอย่างมากในการสื่อสารประชาสัมพันธ์และสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตลาดน้ำคลองลัดมะยมแก่สาธารณชนหรือบุคคลภายนอกได้ในวงกว้างมากขึ้น ดังผลการศึกษาที่พบว่า บ่อยครั้งการดำเนินการขององค์กรภายนอกผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ทั้งสื่อกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมเสวนาของบางกอกฟอรัม หรือการจัดกิจกรรมแนะนำโครงการชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่ตลาดน้ำคลองลัดมะยมของกองการท่องเที่ยวฯ เหล่านี้ มักเป็นกลจักรสำคัญที่ดึงสื่อมวลชนอื่น ๆ เข้ามา แล้วนำเรื่องราวตลาดน้ำคลองลัดมะยมไปประชาสัมพันธ์ต่อในวงกว้าง

นอกจากนี้ เนื่องจากชุมชนไม่ค่อยมีสื่อขนาดใหญ่ที่ผลิตในชุมชนเอง สื่อที่มีอยู่ก็เป็นเพียงสื่อที่ทำขึ้นง่าย ๆ เพื่อแจ้งข่าวสารแก่ผู้ค้าและผู้มาเยือน เช่น ใบปลิว เสียงตามสาย ฯลฯ ดังนั้น การที่หน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ซึ่งมีศักยภาพและมีสื่อในมืออยู่แล้ว ทั้งสื่อที่ผลิตโดยองค์กรเองและเครือข่ายสื่อมวลชน ก็ทำให้ชุมชนมีโอกาสได้เผยแพร่เรื่องราวและแนวคิดในการพัฒนาตลาดน้ำคลองลัดมะยมผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย เป็นผลให้ประชาชนทั่วไปได้รู้จักตลาดน้ำแห่งนี้และมีผู้มาเยือนตลาดน้ำคลองลัดมะยมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเมื่อมีผู้มาเยือนตลาดน้ำแล้วเกิดความประทับใจก็นำเรื่องราวความประทับใจนั้นไปถ่ายทอดผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์ กระดานข่าวและเว็บบล็อกต่าง ๆ บอกต่อกันไปเรื่อย ๆ ก็ถือว่าเป็นอีกส่วนสำคัญที่ช่วยประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำคลองลัดมะยมให้เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในชุมชน ที่มีทั้งธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวสวนดั้งเดิมที่หาชมได้ยากขึ้นทุกที

บทบาทของการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทุนในชุมชน ทั้งทุนที่เป็นตัวเงิน ทุนทางสังคม และทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะทุนทางด้านองค์ความรู้และทรัพยากรมนุษย์นั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน อันจะเป็นพื้นฐานให้ชุมชนได้เรียนรู้จักตนเอง ร่วมกันวางเป้าหมายการดำเนินงานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน แล้วพัฒนาทักษะความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวและการอำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวตามศักยภาพที่ชุมชนมี ตลอดจน

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ อันจะเป็นการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

บทบาทของการสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชน อาจแบ่งได้หลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. การระดมทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน
2. การสร้างเครือข่ายให้ชุมชนเพื่อขยายและแลกเปลี่ยนความรู้
3. การสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การระดมทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน

จากการศึกษา พบว่า การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนมีส่วนสำคัญในการระดมทุนต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและจากหน่วยงานภายนอก เพื่อนำมาส่งเสริมให้ชุมชนคลองลัดมะยมมีความเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน ทุนในที่นี้ ได้แก่

1. ทุนทางความรู้

ถือได้ว่า เป็นทุนที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาชุมชน จะเห็นได้ว่า การสื่อสารขององค์กรภายนอกในระดับและรูปแบบต่าง ๆ มุ่งค้นหา รวบรวมและสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น การที่กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานครร่วมกับคณะวิจัยจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร สืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชนย่านตลิ่งชัน พันฟูศาลแม่โพสพเดิม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ต้นไม้ นก สัตว์น้ำ ฯลฯ และวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในวิถีชุมชนที่มีมาแต่เดิม เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่อยู่ในชุมชนมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ แต่เริ่มเลือนหายและถูกละเลย ไม่ได้รับการสืบทอดต่อ การสื่อสารขององค์กรภายนอกจึงมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชาวชุมชนเกิดความตระหนักในความสำคัญของการรื้อฟื้นองค์ความรู้เหล่านี้ นำไปสู่การค้นหา รวบรวมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นต่อไป โดยผ่านกระบวนการการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานนั้น ๆ เช่น การทำงานระหว่างบางกอกฟอรั่มกับชุมชนเพื่อจัดทำหลักสูตรโรงเรียนชาวสวนซึ่งเป็นการระดมเอาต้นทุนทางสังคมของชุมชนมาทำให้เป็นระบบและสามารถนำไปเผยแพร่ต่อไปได้

นอกจากจะค้นหาองค์ความรู้ที่มีในชุมชนแล้ว การสื่อสารขององค์กรภายนอกยังมีส่วนส่งเสริมให้เกิดการติดต่อ ยอด พัฒนาความรู้ให้แก่คนในชุมชนต่อเนื่องได้อีก เช่น การพาคนในชุมชนไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมในชุมชนที่ประสบความสำเร็จ แล้วนำมาเป็นแนวทางปรับประยุกต์

และคิดสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป เพราะงานพัฒนานั้น เป็นงานที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด

2. ทุนทรัพยากรหรืองบประมาณ

เมื่อชุมชนดำเนินการจนเริ่มเห็นผลเป็นรูปธรรม ก็เริ่มมีหน่วยงานภายนอกมา สนับสนุน ประกอบกับหลักการและเหตุผลในการดำเนินงานของชุมชนที่ต้องการอนุรักษ์พื้นที่สวน และวิถีชุมชนดั้งเดิมเอาไว้ รวมถึงรักษาแม่น้ำลำคลองให้สะอาด จึงเป็นโอกาสให้ชุมชนได้รับการ พิจารณาสับสนับสนุนด้านงบประมาณมาพัฒนาในเรื่องสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ด้วย เช่น การตลาดยางปรับพื้นลานจอดรถ และการติดตั้งบ่อดักไขมัน เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายให้ชุมชนเพื่อขยายและแลกเปลี่ยนความรู้

การสื่อสารขององค์กรภายนอกชุมชนมีส่วนในการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนด้วยกัน เช่น การพาผู้นำชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ทั้งที่เป็นชุมชนท่องเที่ยวและชุมชนด้านการเกษตร ก็ทำให้ผู้นำชุมชนได้ทำความรู้จักกับแกนนำชุมชนเหล่านั้น เป็นโอกาสอันดีที่ต่างฝ่ายต่างจะได้แลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิดในการทำงานและความช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มเติมในส่วนที่ชุมชนยังขาดอยู่ เนื่องจากการทำงานพัฒนาชุมชนเป็นงานในเชิงบูรณาการ การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน เป็นผลให้การทำงานพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การไปดูงานที่มูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ทำให้นายชวน ชูจันทร์ ได้รับความรู้เพิ่มเติมและแนวคิดในการทำงานมาปรับประยุกต์และต่อยอด จนกลายมาเป็นโครงการโรงเรียนชาวสวนในที่สุด

การสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

จากการริเริ่มของชุมชนในการสร้างตลาดน้ำคลองลัดมะยมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เป้าหมายหลักคือเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่วนเป้าหมายรองคือเมื่อมีตลาดน้ำ ก็สามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวชุมชน ยกกระตือรือร้นชุมชนและคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนด้วย จึงจำเป็นต้องให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ในเรื่องของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อให้ชาวชุมชนตระหนักในความสำคัญของการ

จัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยผสมผสานแนวคิดการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ชุมชนต้องเรียนรู้จักตนเอง รู้ศักยภาพของชุมชน และร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน กิจกรรมและบริการต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ละทิ้ง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชาวสวนดั้งเดิม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนตนเอง เพราะสิ่งเหล่านี้คือเอกลักษณ์และรากเหง้าของชุมชน ที่จะทำให้ชุมชนยังคงรักษาความเป็นตัวตนไว้และสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ในที่สุด อีกทั้งยังเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศให้เข้ามาเยือนตลาดน้ำคลองลัดมะยมอย่างต่อเนื่องเพื่อสัมผัสบรรยากาศ ธรรมชาติและวิถีชีวิตชาวสวนริมคลองที่หาชมได้ยากเต็มทีในกรุงเทพมหานครทุกวันนี้ เพื่อหลบหลีกจากวัฒนธรรมเมืองที่เต็มไปด้วยตึกอาคารที่หรูหราทันสมัย ชุมชนแออัดและมลพิษ เป็นต้น

โดยในส่วนนี้ องค์การภายนอกก็มีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นอย่างมาก ได้แก่ การที่กองการท่องเที่ยวฯ กรุงเทพมหานคร เข้ามาสนับสนุนให้ความรู้และพาชาวชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมถึงร่วมปรึกษาหารือกับชุมชนและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หรือในส่วนของบางกอกฟอรัมที่ไม่ได้สนับสนุนเรื่องการท่องเที่ยวโดยตรง แต่ก็ช่วยกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารในชุมชน ตลอดจนพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ภายในชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน เมื่อชุมชนรู้ที่มาและตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งที่ดึงดูดใจของชุมชนไว้ ก็จะรู้จักวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่มีมาแต่เดิม เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน นำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้

นอกจากนี้ สื่อมวลชนต่าง ๆ ที่เข้ามาทำความรู้จัก รับรู้เรื่องราวของชุมชน แล้วนำไปเผยแพร่ต่อแก่สาธารณชน ก็มีส่วนสำคัญในการสร้างกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เป็นทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมในหมู่บ้านท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกและเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปอย่างกว้างขวาง

เหล่านี้ เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้งสิ้น เพราะการที่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชน และนักท่องเที่ยวด้วย